

Libertatea religioasă în România postcomunistă: noua lege a libertății religioase

Abstract: Construction of each government policy designed in part, during the years after the Revolution, included more or less religious freedom issues. Citizens were satisfied with the freedom gained after the 1989 Revolution without questioning too much different concerns aimed by minorities, such as religious freedom. Many of them once entered into the public debate were often treated with disregard by policy makers able to correct the deficiencies raised. Legislative journey of religious freedom legislation deserves attention because it highlights the degree of democratization and people's perceptions of society on sensitive issues. To what extent this legal framework meets the expectations of Romanian citizens? Does this law facilitate the religious freedom in Romania? Is the religious freedom guaranteed for the religious minors? Does this legal framework meet the demands of religious dynamic in Romania and Europe? These types of questions, and others similar, I'll try to give an answer throughout this article. Based on documents, facts and testimonies I'll try to evaluate the present situation of religious freedom in Romania. There is currently a contested legislation, but more than that, the reflexes that have mattered significantly in enacting such a law. The influence of "cults" (recognized by government religion groups) or just religious groups for the drafting, the lobbying various interest groups, the interventions of NGO, the voices of different personalities involved and the attitudes of the political class through the process of drafting the law, gives an overall complex view over this process that has as result the law of religion valid since 2007. In this context it is remarkable to note some of the external interventions to the bill proposed for approval along with the reactions that followed promulgation. Because the law still does not have normative rules, and the debate over these has not been pursued, it is premature to outline the consequences, although they have already being raised. The research stage could not be completed since there is a law, but functionally works by exceptions.

Keywords: freedom of religion, religious groups, religious policies, non-discrimination, minority

După Revoluția din 1989 *de facto* dispăre controlul de stat exercitat asupra bisericii, dar nu *de iure*, Legea Cultelor din 1948 fiind încă menținută până la promulgarea legii 489 din decembrie 2006.

Ben-Oni Ardelean

Doctor în știința politică și teologie

În tot acest timp, statul a emis mai multe legi și hotărâri de guvern prin care a reglementat anumite componente ale vieții religioase din România. Organizațiile non-guvernamentale care au ca drept obiectiv demersuri pentru respectarea libertăților și drepturilor omului în România, au pus permanent o presiune puternică asupra guvernanților pentru a îmbunătăți legislația în vigoa-

re. Demn de menționat este că în tot acest timp, diverse țări, organisme internaționale care monitorizează libertatea religioasă și lideri cu notorietate mondială au influențat prin intervențiile lor conducerea statului pentru a-și adapta legislația la standardele prevăzute prin acordurile internaționale. Rezistența internă a constituit un factor de frânare al procesului de îmbunătățire al acestui climat legislativ.

Traectoria legii libertății religioase din România postcomunistă

Începând cu anul 1990 mai multe guverne au avut intenția de a propune o nouă lege a cultelor. Primul proiect al legii a fost întocmit în anul 1991, proiect înaintat Parlamentului României abia în anul 1993. Nu ajunge să intre în dezbateră parlamentară.

La propunerea Guvernului României reprezentat de Secretariatul de Stat pentru Culte, se organizează șase runde de dezbateră în jurul proiectului legii între mai 1997 și mai 1998. Acest proiect a fost înaintat pe 22 iulie 1998 spre ministerele implicate pentru a-și da avizul. Proiectul cuprindea zece capitole, 78 articole, precum și toate amendamentele tuturor acelorora dintre grupurile religioase care au participat la dezbateră. Din cele 78 de articole câte avea proiectul pe timpul acela, cel mai disputat a fost art. 45, care se referă la învățământul confesional, reprezentanții cultului majoritar nefiind de acord cu formularea, considerând-o ca una care promovează prozelitismul. Chiar înainte de a fi trimis spre Parlamentul României, în primăvara anului 1999, proiectul avea să primească denumirea: „Legea privind regimul general al cultelor și al exercitării libertății religioase”.

Proiectul de lege este criticat în general dat fiind faptul că urmează întocmai un calapod greșit, cel al legii din perioada regimului comunist:

Ca și în cazul Decretului nr. 177: (1) se fac enunțuri declarative privind garantarea de către statul român a libertății religioase; (2) se acordă un statut special unui grup de „culte religioase recunoscute”; (3) sunt introduse reglementări privind structura cultelor recunoscute, iar șefii cultelor și alți principali ierarhi trebuie confirmați de către Președintele statului; (4) comunitățile religioase care nu capătă statut de cult obțin personalitate juridică ca asociații numai cu încuviințarea Guvernului (prin intermediul Ministerului Cultelor, până în 1989, cu încuviințarea Secretariatului de Stat pentru Culte, din momentul adoptării legii privind regimul general al cultelor religioase).

Desigur, nu se poate omite actuala realitate religioasă, care reflectă funcționarea, timp de 50 de ani, a sistemului proiectat pe baza Decretului nr. 177/1948. Dar calchierea actualului proiect de lege privind regimul general al cultelor religioase pe schema Decretului nr.177 este incompatibilă cu o Românie democratică. O idee ar fi fost ameliorarea actualului proiect până la a-l face compatibil cu principiile libertății religioase. Totuși, având în vedere cât de departe s-a mers în direcția violării libertății religioase și de credință, folosind logica Decretului nr. 177, concluzia este că actuala inițiativă legislativă trebuie retrasă. Ea trebuie înlocuită cu un proiect de lege urmând o concepție cu totul nouă, respectând litera și spiritul Constituției României și standardele prevăzute de convențiile internaționale elaborate în cadrul ONU, OSCE și ale Consiliului Europei. Importantă ar fi utilizarea recomandărilor Declarației privind eliminarea tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazate pe religie și credință din 1981 și ale Declarației de la Oslo cu privire la libertatea religioasă și de credință din 1998.¹

În vara anului 1999 proiectul legii (PL 341/1999) este trimis spre Guvern, astfel că la 9 septembrie 1999 proiectul primește aprobarea acestuia. Contrar atribuțiilor sale, premi-

erul Radu Vasile trimite Senatului proiectul BOR spre aprobare.² În textul acestuia este introdusă expresia „biserica națională” făcându-se referire la BOR. În 13 septembrie 1999 proiectul este înaintat Parlamentului României. Datorită presiunilor unor organizații neguvernamentale, precum și a unor intervenții externe, proiectul legii este retras de guvern spre reanalizare prin cererea nr. 53/16.02.2000.³ În tot acest timp, câteva dintre comisii și-au dat avizul pentru proiect. Situația a rămas neschimbată până în decembrie 2004, perioadă după care se inițiază o serie de alte întâlniri cu reprezentanții cultelor propuse pentru recunoaștere. Până în mai 2005 au loc patru întâlniri, moderate de reprezentanții ai Ministerului Culturii și Cultelor. Textul proiectului, cu amendamentele aduse, a fost prezentat într-o conferință în 2 iunie 2005, conferință susținută de Mona Muscă și Adrian Lemeni, Secretarul de Stat pentru Culte. Proiectul intră în dezbatere publică din acel moment pentru o perioadă de 30 de zile. În 14 iulie 2004 Guvernul României trimite proiectul Parlamentului României, urmând ca acesta să intre în dezbatere în toamna anului 2005. În anul 2005 s-a înregistrat la Senat (Nr.28/02.02.2005) proiectul semnat de Răzvan Theodorescu. Paralel cu acesta circula un alt proiect de lege al Secretariatului de Stat pentru Culte. A intrat în Senat în regim de urgență, Senatul acordându-i un termen de 30 de zile pentru aprobare, dar a fost permanent amânat pentru a fi pus pe ordinea de zi. În ultima zi, pentru a evita aprobarea sa sub formă tacită, la intervenția senatorului Gheorghe David⁴, se aprobă o prelungire de 15 zile a perioadei alocată pentru aprobare. Prolungirea a fost însă zadarnică fiindcă nu a ajuns să fie discutat. Proiectul a fost pus pe ordinea de zi, dimineața, în ultima zi a perioadei de 15 zile de prelungire. Scandalul iscat odată cu schimbarea președintelui Camerei Deputaților, a determinat amânarea pe după-amiază a dezbaterii și implicit a votului. După-amiază, Senatul nu a mai avut cvorum pentru vot, proiectul trecând prin acest for legislativ prin procedura numită „aprobare tacită”⁵, în 6 februarie 2006. Proiectul legii este trimis spre Camera Deputaților, acesta repartizându-l în două comisii pentru avizare.

Proiectul a fost trimis spre Parlamentul României având 16 din 18 semnături ale cultelor propuse spre recunoaștere. Cele două culte care nu au fost de acord, nesemnând astfel proiectul, a fost Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică)⁶ și Organizația Religioasă Martorii lui Iehova.⁷ Câțiva din reprezentanții cultelor semnatare și-au declarat nemulțumirea față de proiect, cu speranța că se va ține cont în dezbaterile și aprobarea parlamentară, de obiecțiile pe care aceștia le-au adus proiectului de lege.⁸ După trecerea prin aprobare tacită prin Senatul României, Cultul Baptist decide retragerea semnăturii de pe proiectul de lege.

În cadrul comisiilor de specialitate din Camera Deputaților au participat de câteva ori reprezentanții ai cultelor pentru a susține amendamentele introduse și pentru a-și prezenta motivația. Proiectul legii primește toate avizele comisiilor de specialitate.⁹ Comisia juridică¹⁰ și Comisia pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților naționale hotărăște în 7 decembrie 2006, adoptarea proiectului de lege. În data de 13 decembrie 2006 legea intră pe ordinea de zi a Camerei Deputaților primind votul final.

Este important de menționat că nu s-a primit Raportul Comisiei Consultative OSCE înainte de a fi votată. De asemenea, s-a sesizat chiar o încălcare de procedură. Conform articolului 69 paragraful 2 din Regulamentul Camerei, proiectul trebuia tipărit și distribuit cel puțin cu trei zile înaintea dezbaterii sale în cameră. Având în vedere că era vorba de vot final, dat fiind faptul că era Cameră decizională, cerința de timp era de a avea cinci zile. Deputații au primit proiectul de lege doar cu câteva ore înaintea votului final

ce a avut loc pe 13 decembrie 2006.¹¹ Adrian Lemeni, Secretarul de Stat pentru Culte, respinge orice acuzație pe această temă afirmând că „nu este nimic ciudat, acesta este ritmul parlamentului”.¹² În 27 decembrie 2006 președintele promulgă legea fiind ulterior publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 11 din 8 ianuarie 2007, dată după care legea intră în vigoare.

Controverse și demersuri asupra proiectului de lege

Încă de la inițiativa de a concepe o nouă lege pentru religii în România, proiectele prezentate aveau diverse puncte controversate. Amânarea pentru atât timp până la votarea unei noi legi a fost tocmai dată de faptul că toate chestiunile controversate au blocat sistematic un acord asupra proiectului de lege. Zvonistica și schimbările repetate au creat reacții din partea unor organizații sau grupuri religioase. În tot acest timp, s-au înregistrat diverse luări de poziții, atât personale cât și colective, poziții care au conturat tensiunea din jurul acestui act legislativ.

Între 18 și 20 mai 1994 la București are loc Conferința despre Libertate Religioasă¹³, iar motivația acesteia potrivit organizatorilor era tocmai decizia BOR de a-și adăuga apelativul de „biserică națională”. Președintele Uniunii Bisericilor Creștine Baptiste, pastorul Vasile Taloș¹⁴ prezenta în felul următor preocuparea față de intenția BOR și motivația organizării conferinței.

Ceea ce ne justifică îngrijorarea, e că, de îndată ce Biserica Ortodoxă a luat această decizie, atât autoritățile de stat, cât și mass-media de stat a considerat faptul că Biserica Ortodoxă este „Biserică națională”, un fapt stabilit și au trecut imediat la a o trata ca atare. De exemplu, dacă până la acea dată la anumite evenimente publice erau invitați conducătorii tuturor cultelor, de atunci s-a dat Bisericii Ortodoxe în mod vădit nu numai prioritate, ci chiar exclusivitate. Același lucru s-a întâmplat la radio și la televiziune, unde expresia „Biserica noastră națională” a devenit moneda curentă. Această acțiune reprezintă evident o discriminare față de toate celelalte culte religioase din România.¹⁵

În urma conferinței se publică culegerea *Libertatea Religioasă* (Oradea, 1995) ce cuprindea referate susținute de vorbitorii conferinței. Vasile Taloș în „cuvânt înainte” își exprima speranța că „această carte poate contribui la înțelegerea implicațiilor, hotărârilor pe care trebuie să le ia Parlamentul și Senatul referitor la libertatea religioasă atunci când vor dezbate și când vor aproba noua lege a cultelor”.¹⁶

Între 2 și 3 mai 1995, episcopii romano-catolici și greco-catolici s-au întrunit în Conferința Episcopală de la Iași. Una dintre discuțiile prezente la întâlnire a fost amânarea de către reprezentanții statului a discutării legii cultelor.

În 1996, în urma dezbaterilor care au avut loc pe seama intenției guvernului de a demara aprobarea proiectului de lege, APADOR-CH face o analiză a proiectului propus, analizând în general deficiențele și propunând soluții pentru o lege care respectă și garantează libertatea religioasă.¹⁷ Începând cu 1996, APADOR-CH include în rapoartele anuale până în anul 1999, evaluări asupra proiectului de lege a cultelor ținând cont de intervențiile, schimbările și propunerile care au survenit.¹⁸

Semnalările de încălcări repetate ale drepturilor omului și ale libertății religioase au determinat Departamentul de Stat să publice în anul 1997 un raport oficial. În cuvântul înainte, Secretarul de Stat Madeleine K. Albright scria:

Am schimbat modul în care Departamentul de Stat privește chestiunile religioase, pen-

tru a ne întări opoziția față de încălcări ale libertății religioase în relațiile noastre bilaterale și eforturile noastre de a îndruma lucrarea organizațiilor internaționale. Am cerut ambasadelor noastre să furnizeze rapoarte mai frecvente, mai sistematice și mai precise privind chestiunile legate de religie.¹⁹

Începând cu 1997, rapoartele Departamentului de Stat privind chestiunile religioase sunt mai amplu elaborate. În aceste rapoarte, permanent, România este monitorizată în privința libertății religioase.

Între 27 și 28 mai 1997, la Oradea, s-a desfășurat Conferința Episcopilor din România. Una dintre temele dezbaterii a fost legea cultelor, episcopii catolici abordând în special teme legate de: școala catolică, raportul cu celelalte culte, în special cu Biserica Ortodoxă Română, și bineînțeles restituirea bunurilor confiscate etc. Conferința Episcopală Română a formulat mai multe obiecții asupra articolelor viitoarei legi în ceea ce privește: învățământul confesional, formula „bisericească națională” atribuită BOR, cetățenia și domiciliul angajaților cultelor, finanțarea instituțiilor școlare de cult și a unităților de învățământ confesional. Catolicii, alături de alte confesiuni, au cerut expres definirea termenului de „prozelitism” prezent în proiectul de lege.²⁰

Alegerile din 2004 aduceau la guvernare Alianța D.A., alianță formată din Partidul Democrat și Partidul Național Liberal. În platforma-program a acestora exista capitolul „Politica în domeniul cultelor”.²¹ Însuși titlul denota faptul că politica se referea doar la „culte”. „Alianța D.A. susține libertatea de exprimare religioasă”, mai mult, „separarea Bisericii de Stat nu trebuie văzută ca o tentativă de a subordona Biserica Statului și de a conduce națiunea către ateism. Ca garant al drepturilor fundamentale ale omului, între care la loc de frunte este cel al libertății religioase, Statul trebuie să sprijine Bisericile în îndeplinirea menirii lor. Ceea ce presupune un sprijin constant pe care instituțiile statului trebuie să îl acorde acestora, fără discriminări.” Textul este presărat de sintagme discriminatorii din punct de vedere religios, cum ar fi propovăduirea „credinței strămoșești”, și deziderate partizane cum ar fi „susținerea fermă a construirii Catedralei Patriarhale a „Mântuirii Neamului” în Capitală”, prevestind oarecum „parteneriatul social” ce avea să fie adoptat prin noua lege de reglementare a libertății religioase. Retorica este de tip colectivist fiind legată în general de culte și biserici, fără a se avea în vedere credința individuală și libertatea de manifestare a credinței fiecărui cetățean.

Informațiile despre demersurile întreprinse pentru a finaliza proiectul se aflau de obicei din presă, reprezentanții statului dând dovadă de lipsă totală de transparență în această privință. Conducătorii cultelor au informat deseori membrii confesiunilor lor de faptul că nu primesc nici un fel de informații oficiale nici dacă sunt cerute. Paul Negruț semnalează în Congresul UBR din 2005 faptul că a cerut noul proiect, i-a fost dat de la Secretariatul de Stat pentru Culte, ca, după trei săptămâni, să primească un alt proiect motivând că primul a fost greșit.²² Presa a dezvăluit diversele intenții și demersurile care aveau loc. În ziarul *România Liberă*, luni, 21 februarie 2005, apare următoarea informație:

Sursa citată²³ a spus că a fost, de fapt, reluat proiectul de lege inițiat în 1999 de Guvernul Radu Vasile, dar retras în anul următor de Guvernul Mugur Isărescu, din cauza unor controverse. „Noi am adus unele adăugiri privind definirea cu rigurozitate a cultului religios, a asociației religioase și definirea precisă a fenomenului prozelitismului. De asemenea, în proiect, Biserica Ortodoxă are titulatura de Biserică Națională, iar recunoașterea unui cult religios se va face dacă va reprezenta 0,05 la sută din populația țării. După acest ultim criteriu, în România ar fi recunoscute 14 culte religioase”, a spus Emil Strunga.²⁴

Din cauza faptului că în anul 2005 circulau deja două proiecte de lege, acest aspect a produs tensiune, dar și foarte multă confuzie. Diferențele între cele două proiecte de lege propuse erau destul de semnificative. Spre exemplu, proiectul semnat de Răzvan Theodorescu la articolul 24, alineatul 2, prevedea că „BOR este biserică națională.” Proiectul de la Secretariatul de Stat pentru Culte, la art.7, alin.2, prevedea că „Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române, ca biserică majoritară, în istoria națională și în viața poporului român.” Diferențele semnalate și lipsa de transparență au creat tensiune în rândurile grupurilor religioase ce așteptau un rezultat final. Astfel că unii reprezentanți ai grupurilor religioase, dar și lideri ai societății civile au luat atitudine publică față de situația creată. Uniunea Baptistă din România (UBR), spre exemplu, trimite mai multe scrisori unor organizații religioase și instituții din întreaga lume pentru a le solicita sprijin politic în vederea susținerii pentru o lege ce prevedea libertatea religioasă în România. În această formulare, proiectul de lege era catalogat ca păstrând tiparul: „declarații generoase - conținut restrictiv, (care, *n.n.*) asigura temeiul legal al exercitării controlului și imixtiunii statului în activitatea și funcționarea cultelor”.²⁵ UBR menționează în conținutul scrisorii că se impune revizuirea proiectului „ce trebuie făcută în sens pozitiv, realist și corect prin: eliminarea din forma finală a legii, a deficiențelor rămase; păstrarea prevederilor cu caracter democratic; adăugarea unor elemente de garanție suplimentară în ceea ce privește libertatea de gândire, de conștiință și religie [...] să aducă o lege cu adevărat democratică, care să asigure cadrul desfășurării în condiții de libertate deplină a vieții religioase”.²⁶

Misiunea Statelor Unite la OSCE, face o declarație cu ocazia Conferinței Drepturilor Omului și Democrației²⁷, declarație întocmită pe un raport, emis pe 28 septembrie 2005, în care este menționată și România. Raportul menționează: „Statul american este, de asemenea, profund îngrijorat de proiectul legii cultelor din România, care poate să îi dea României eticheta de a avea cele mai dezavantajoase prevederi din toate cele 55 de țări membre OSCE”.²⁸

Comisia de la Veneția, din cadrul Comisiei Europene pentru Democrație și Drept, face o sesizare²⁹ în octombrie 2005 asupra proiectului de lege. În aceasta se afirmă că toate criteriile la care sunt supuse asociațiile și cultele pentru recunoașterea lor sunt mult prea complicate. Recomandarea pe care o face statului român este simplificarea procedurilor pentru ca acestea să nu aducă atingere libertății religioase. Scrisori similare ale Comisiei Helsinki sunt trimise spre politicieni cu responsabilitate în procesul legislativ legat de proiectul de lege.³⁰

Preotul Greco-Catolic Titus Sas din Cluj declară publicației *Forum 18 News Service* pe 6 octombrie 2005: „vrem să vedem rezolvate problemele noastre patrimoniale înainte ca legea să fie adoptată [...] statul vrea să lase această chestiune între noi și Biserica Ortodoxă, dar asta nu ar aduce rezultate pozitive. De aceea, vrem să avem proprietățile noastre înapoi și după aceea putem discuta despre libertatea religioasă”.³¹

Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea a organizat o conferință în 16 septembrie 2006 tocmai pentru a sensibiliza clasa politică și opinia publică asupra libertății religioase din România. Pastorul Viorel Dima, directorul Departamentului pentru Libertate Religioasă, declara cu această ocazie:

Am ales să organizăm Festivalul Libertății Religioase deoarece dorim să conștientizăm progresele care s-au făcut în domeniul libertății religioase, chiar dacă mai există încă persoane care nu înțeleg pe deplin libertatea oricărui om de a alege de bună voie orice

credință religioasă dorește și de a-și manifesta religia sau convingerea. Deoarece dorim să învățăm din greșelile istoriei, Festivalul Libertății Religioase se dorește un moment de recunoaștere a jertfei celor care prin sângele lor au marcat fiecare pas pe care România l-a făcut în acest domeniu.³²

În raportul de țară emis de Departamentul de Stat al SUA în anul 2006 se afirma:

Gvernul Statelor Unite poartă discuții despre libertatea de religie împreună cu Guvernul României, inclusiv la cel mai înalt nivel politic, ca parte a politicii generale de promovare a drepturilor omului. Pe parcursul anului, Ambasada Statelor Unite și-a exprimat, în mod continuu, îngrijorarea față de componentele discriminatorii ale proiectului de lege privind libertatea de religie, inclusiv primului ministru, parlamentarilor și Ministerului Culturii și Cultelor.³³

Raportul menționează intervențiile care au avut loc, discuțiile cu diverse grupuri religioase și personalități, cazurile de încălcare repetată a libertății religioase și discriminări pe motiv religios care au fost semnalate.

Într-un articol „Graba cea de taină”, publicat pe 14 decembrie 2007 în *România Liberă*, Ion Zubașcu și Iosif Klein Medeșan anunța discuția avută cu mai multe ONG-uri care afirmă intenția de formare a unei coaliții pentru a se adresa Curții Constituționale înainte ca legea să fie promulgată de președintele Băsescu.³⁴ Comunicatul președintelui Cultului Creștin Baptist din România, Pastor Paul Negruț, din ziarul *România Liberă* din 14 decembrie denotă dezamăgirea și îngrijorarea față de votul din Camera Deputaților pentru această lege:

Cultul Creștin Baptist din România își exprimă îngrijorarea față de adoptarea legii privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, de către Camera Deputaților, în data de 13 decembrie 2006. Prin adoptarea acestei legi, la 17 ani de la Revoluție, România instaurează etatizarea organizațiilor religioase, precum și discriminarea religioasă. Considerăm că prin această decizie, România se îndepărtează de familia statelor civilizate și democratice și creează premisele unor încălcări ale libertăților fundamentale ale omului.³⁵

După votul din Camera Deputaților a urmat o serie întreagă de intervenții din țară și din străinătate la președinție pentru a determina trimiterea legii înapoi în Parlament.

Proiectul legii: vot și promulgare

Merită remarcat că unele dintre prevederile problematice ale proiectului de lege au fost eliminate pe parcursul procesului legislativ. Legea primește în schimb alte prevederi discriminatorii. Schimbarea semnificativă asupra proiectului de lege a făcut ca acesta să nu mai corespundă proiectului inițial. Din cauza faptului că aceste schimbări au fost majore și că nu s-a ținut cont de multe dintre amendamentele introduse în urma dezbaterilor interconfesionale inițiate de minister, câteva culte propuse pentru recunoaștere au retras semnătura de pe proiectul legii în timpul procesului legislativ.

Prevederile și amendamentele din proiectul de lege care au iscat dezbateri aprinse pe parcursul elaborării procesului legislativ, fiind ulterior eliminate până la votul final, au fost destul de mediatizate în tot acest timp. Printre amendamentele propuse de unele confesiuni, dar eliminate pe parcursul dezbaterii în comisiile din Parlamentul României se poate aminti: amendamentul ce menționa BOR ca fiind „biserica națională”, cel al obținerii autorizării locale pentru autorizarea construcției unui clădiri ce aparține unei confesiuni,

amendamentul prin care se cerea ca pentru înființarea unei biserici să fie depuse liste cu cel puțin 5% din locuitorii localității respective, precum și cel mai controversat dintre toate, cel al interzicerii prozelitismului.³⁶ Dintre cele eliminate înaintea votului final au fost: principiul separării Bisericii față de stat³⁷, încadrarea juridică pentru ofensă religioasă³⁸ și numărul minim de membrii pentru recunoașterea unui cult.³⁹ Toate acestea demonstrează complexitatea acestui act normativ ce avea mai multe amendamente propuse decât articole de lege.

Cadrul general: opțiunile puterii legislative pentru politica religioasă

Legea nr. 489/2006 privind Libertatea Religioasă și Regimul General al Cultelor, după votul din Camera Deputaților unde a primit 220 de voturi *pentru*, un vot *împotriva* și o *abținere*, a fost promulgată de Președintele României în ziua de 27 decembrie 2006. Legea este publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 11 din 8 ianuarie 2007.

Legea are patru capitole (I. Dispoziții generale; II. Cultele; III. Asociațiile religioase; IV. Dispoziții tranzitorii și finale) și prin promulgarea legii aceasta abrogă Decretul Lege 177/ 4 august 1948.

Reprezentanții statului au declarat că în noul act normativ s-a ținut cont de toate normele internaționale în vigoare la care România este semnatară.⁴⁰ Statul își declară neutralitatea în relația cu diversele culte, garantând egalitatea cultelor în fața legii și autorităților statului și recunoaște rolul important al cultelor în calitate de parteneri sociali.⁴¹

În opțiunea legislativă, reprezentanții statului declară că s-a ținut cont de specificul istoric al României, tocmai pentru aceea s-a apreciat în cuprinsul legii rolul important al Bisericii Ortodoxe Române.⁴² Colectivitățile religioase care doresc să primească statul recunoscut de cult sau de asociații religioase trebuie să fie „dovedit stabilitatea, durabilitatea și utilitatea publică”.⁴³ Grupurile religioase pot exista cu sau fără personalitate juridică. Cultele primesc statut de utilitate publică după recunoaștere. Statutul juridic special recunoscut de guvern, de asociație religioasă sau cult, este dobândit în urma îndeplinirii unor criterii stabilite prin lege. Asociația trebuie să facă dovada a minim 300 de membri, reprezentând 0,000014% din populația recensământului din 2002, criteriu minimal pentru a demara procedura de înregistrare. Asociațiile religioase pot beneficia de facilități fiscale potrivit legii 489/2006.⁴⁴

Potrivit legii, învățământul religios poate fi făcut în școlile publice, confesionale și private. Planurile de învățământ sunt elaborate de fiecare cult în parte, având nevoie de avizul Ministerului Educației. Cultele au autonomie în înființarea de școli, deciziile asupra nivelului de învățământ, formele de administrare, organizare și funcționare a acestora. Statul poate, la cerere, susține financiar cultele pentru instituțiile de învățământ ale acestora.

Legea oferă autonomie cultelor, sprijinind activitatea acestora. Aceste prevederi se aliniază constituției care prevedea la articolul 29, alin (5): „cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia”.⁴⁵ Modelul adoptat este cel al unui pact social, al cooperării între stat și biserică, în care religia este considerată ca parte esențială a vieții și activității publice. S-a respins categoric un model separaționist, adoptându-se în felul acesta un model al simfoniei bizantine cu specific românesc. Potrivit art.50 alineatul (1), orice modificare la prezenta lege se face doar în urma consultării cultelor religioase, ținându-se cont de legea privind transparența decizională.

Obiecții majore la Legea 489/2006

Nemulțumirile pornesc chiar de la titlu: „Legea privind libertatea religioasă și regimul cultelor”, considerându-se că ideea de a stabili un „regim” poartă o conotație de îngrădire a libertății religioase. Discriminarea este dată de faptul că prin lege, statul nu păstrează echidistanța față de toate confesiunile, nici chiar față de toate cultele, ci stabilește „regimuri” de libertate. Principiul proporționalității precum și cel al reprezentativității fiind principii ce denotă o discriminare a statului față de confesiunile minoritare. Statutul de cult facilitează doar membrilor acestora accesul la resurse, la media, la școală și la alte zone ale sferei publice. Legea împarte cetățenii țării în mai multe categorii sociale: aceia care aparțin unui cult, aceia care aparțin unei asociații religioase și aceia care nu aparțin vreunui grup religios cu personalitate juridică. Drepturile și beneficiile sunt discriminatorii în funcție de statutul recunoscut de stat grupului din care face parte individul.⁴⁶

Ședința comună a Comisiei pentru Drepturile Omului, Culte și Minorități Naționale, și Comisia Juridică, de Disciplină și Imunități, din Camera Deputaților, votează pe 21 iunie 2006⁴⁷, faimosul articol 13 al legii. Propunerea pentru acest articol a venit din partea Cultului Musulman, iar susținerea a venit din partea lui Adrian Lemeni, Secretarul de Stat pentru Culte. Articolul este votat cu două abțineri și 13 voturi *pentru*. Articolul 13, alineatul (2) prevedea:

În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defăimare și învrăj-bire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase.

Mai multe ONG-uri⁴⁸ au solicitat imediat retrimiteria legii în Parlament pe motiv că încalcă dreptul la libera exprimare și libertatea de conștiință, putând duce la abuzuri în instanță potrivit formulării legii. Fiind ambiguu, articolul poate fi ușor abuzat, considerându-se și faptul că cineva care nu-și face semnul crucii, drept o ofensă împotriva crucii ca simbol central al creștinismului. Acest articol avea să fie considerat de asemenea neconstituțional. Potrivit Constituției României, la articolul 30 se prevede că:

(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile. (2) Cenzura de orice fel este interzisă.

Neconcordanțele dintre legea cultelor și Codul Fiscal au dus la discriminări în acordarea facilităților fiscale. Potrivit legii cultelor, asociațiile beneficiază de astfel de facilități, dar datorită faptului că în Codul Fiscal acest lucru nu este prevăzut specific, lasă la interpretarea autorităților locale această prevedere. Aceasta duce practic la discriminarea diverselor asociații religioase existente.⁴⁹

Ambiguitățile introduse în cadrul legii constituie un alt factor alarmant. Spre exemplu, retragerea calității de cult este stipulată astfel:

Art.21.- Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau *moralei publice* (subl. n.n.) ori drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Formularea este preluată din instrumentele internaționale ale dreptului la libertate religioasă, ceea ce îi dă legitimitate în ce privește înșiruirea restricțiilor permisibile pentru libertatea religioasă. Însă în istoria dinainte de 1989 a României, s-a experimentat dese abuzuri ale statului și violări ale libertății religioase, folosindu-se această sintagmă. Astfel jandarmii îi arestau pe liderii bisericilor pe baza unor acuzații fictive. Clauza „moralei

publice" lasă astfel statului, fără o tradiție a libertății religioase, o sintagmă ce poate introduce arbitrarul în interpretarea legii atât timp cât nu există un cod moral public care să specifice exact la ce se poate face referire.

Potrivit articolului 7, alineatul (2)⁵⁰ există BOR și „celelalte biserici”, formulare discriminatorie la adresa cultelor creștine ne-ortodoxe și celorlalte credințe existente în România.

Această lege creează pârgurile pentru dependența financiară a bisericii față de stat. Aceasta se realizează prin modalitatea aleasă pentru asigurarea sprijinului financiar prin subvenții directe, iar nu prin facilități fiscale menite să scutească de impozitul pe venit pe contribuabilul către biserică. Susținerea se realizează potrivit legii în condițiile articolului 10, alineatul (6):

Culte recunoscute pot beneficia, *la cerere* (subl.n.a.), de sprijin material din partea statului, pentru cheltuielile privind funcționarea unităților de cult, pentru reparații și construcții noi, *în raport cu numărul credincioșilor* (subl. n.a.), conform ultimului recensământ, și cu *nevoile reale* (subl. n.a.).

Aceste trei criterii de acordare a sprijinului financiar sunt în primul rând neobiective. Subiectivismul este dat de nevoia aprobării unei „cererii”. Indiferent la ce nivel aceasta este tratată subiectiv, nu pe criterii obiective dictate de lege sau norme de aplicare. În al doilea rând prin introducerea criteriului proporționalității, atât pentru sprijinul financiar, cât și pentru alte facilități, cuprins în Art. 10, alin.6, Art.37, Art.10 alin.4. Principiul proporționalității este introdus prin fraza „în raport cu numărul credincioșilor”, dezvoltând un cadru de discriminare confesională și dezechilibru în oferirea de șanse egale tuturor cetățenilor. Cultele nu sunt subvenționate pe proiecte spirituale și sociale, ci pe baza mărimii acestora. Cel de-al treilea criteriu introdus în lege este cel al „nevoilor reale”, ce implică subiectivitatea maximă a factorilor de decizie în acordarea susținerii financiare. Criteriile de finanțare pentru culte sunt subiective. Totodată acestea sunt discriminatorii pentru confesiunile care nu au statut juridic de cult. Alegerea susținerii pe astfel de criterii și nu pe proiecte denotă intenția statului de a impune obediență acelor culte care doresc sprijin financiar. Diferențierea este făcută subiectiv și pe baza unor preferințe religioase.

Autonomia cultelor, concept care constituie un element de o importanță crucială pentru libertatea religioasă este de asemenea îngrădită prin controlul statului asupra bisericilor. Acesta este dat prin:

a. Cerința recunoașterii statutelor cultelor deja existente (încălcându-se principiul dreptului câștigat și al principiului *tempus regit actum*);

b. Dependența financiară a bisericii față de stat prin modalitatea aleasă pentru asigurarea sprijinului financiar prin subvenții directe, iar nu prin facilități fiscale menite să scutească de impozitul pe venit pe contribuabilul către biserică (ex. transferarea prevederii: contribuțiile vor fi deduse din baza de calcul a impozitului pe venit, în condițiile legii de la art.10 alin.(2) la art 10 alin.(3) în scopul lipirii de eficacitate a acestei prevederi).

c. Regulamentele caselor de pensii proprii (neintegrate în sistemul de stat) sunt ținute de respectarea legislației aplicabile sistemului public de pensii (ceea ce face inaplicabilă prevederea privind dreptul organelor proprii de conducere a cultelor de a hotărî asupra acestor regulamente), iar nu principiilor generale ale dreptului securității sociale.⁵¹

Un grav aspect al carențelor acestei legi privește limitarea garanțiilor oferite libertății de conștiință și religie, atât în ceea ce privește conținutul, cât și în ce privește exercitarea acestora. Astfel, dacă în forma adoptată de Senat, art.1,alin(2) (articol ce reprezintă cheia de boltă a întregii construcții a acestei legi) exista formularea: „nimeni nu poate fi împie-

dicat să dobândească și să exercite drepturi recunoscute de lege”, în forma adoptată, această formulare dispune și, cu toate că, aparent, asigură o rigoare a textului, în realitate această eliminare diminuează garanția oferită conținutului libertății religioase, așa încât interzicerea împiedicării dobândirii de drepturi de către o persoană, din considerente ce țin de convingerile religioase ale acesteia, nu mai face parte din garanțiile oferite de lege. De asemenea, art.2 alin.(1), care în forma adoptată de Senat prevedea că: „libertatea religioasă include”, a fost modificat în sensul că: „libertatea religioasă cuprinde”, introducând așadar limitări în conținutul unei libertăți absolute.

Un domeniu sensibil al legii este dat de problema cimitirelor. Tensiunea asupra acestei probleme între confesiuni a început încă din anul 1990 din cauza faptului că în mai multe localități de pe teritoriul României existau doar cimitire confesionale. Întrucât majoritatea dintre acestea aparțineau Bisericii Ortodoxe Române, chiar după adoptarea legii s-au înregistrat mai multe cazuri în care preoții ortodocși cereau suprataxă pentru înhumarea ne-ortodocșilor decedați în cimitirele aparținând parohiilor lor sau refuză să îi înhumeze.⁵² Totodată s-au evidențiat situații în care preoții ortodocși cereau pentru înmormântarea ne-ortodocșilor în cimitirele ortodocșilor să fie oficiată slujba de înmormântare doar de către preoți ortodocși.⁵³ Legea prevedea:

Art. 28. – (1) Unitățile locale ale cultelor pot avea și întreține, singure sau în asociere cu alte culte, cimitire confesionale pentru credincioșii lor. Cimitirele confesionale se administrează potrivit regulamentelor cultului deținător. Identitatea confesională a cimitirelor istorice este protejată de lege.

(2) În localitățile în care nu există cimitire comunale și unele culte nu au cimitire proprii, persoanele decedate care aparțineau cultelor respective pot fi înhumate potrivit ritului propriu, în cimitirele existente în funcțiune.

(3) Prevederile alin. (2) nu se aplică cimitirelor aparținând cultelor mozaic și musulman.

(4) Autoritățile administrației publice locale au obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești în fiecare localitate.

(5) Cimitirele comunale sau orășenești se organizează astfel încât să aibă sectoare corespunzătoare pentru fiecare cult recunoscut, la cererea cultelor ce funcționează în localitatea respectivă.

Administrațiile locale aveau potrivit legii obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești în fiecare localitate, cu sectoare pentru fiecare cult. Acest lucru s-a tergiversat constant la nivel de administrații locale. În textul adoptat de Senat, care prevedea că persoanele decedate (în localitățile în care nu există cimitire comunale și unele culte nu au cimitire proprii) „sunt” înhumate, iar potrivit formei finale se prevede că persoanele decedate „pot” fi înhumate. Această modificare dată de introducerea cuvântului „pot”, indică liberul arbitru al factorului de decizie, respectiv preotul sau reprezentantul confesional după caz, poate defini condițiile în care se „poate” efectua înhumarea.

O problemă majoră este dată de membrii acelor confesiuni care nu s-au constituit juridic sau chiar dacă s-au constituit, nu au ajuns să primească recunoaștere de cult. Articolul 28 în întregime duce la discriminări pe bază religioasă din cauza fondului legii care împarte societatea în mai multe clase de drepturi. Paul Negruț, președintele Alianței Evanghelice din România⁵⁴ la data promulgării legii, afirma într-un interviu la Radio Vocea Evangheliei:

Problema cimitirelor este batjocorirea ultimă a cetățeanului României, în sensul că este deprivat de demnitatea actului de înhumare a cuiva din familie. Astfel, o serie între-

gă de cimitire au fost donate de către Statul Român Bisericii majoritare. Comune și orașe întregi au rămas fără cimitire comunale. Astfel încât, dacă într-o familie care aparține de altă confesiune religioasă decât biserica majoritară apare un deces, ei trebuie să ceară clemența preotului sau a forurilor de conducere ale acelei denominații pentru a-și înhuma mortul acolo. Cred că prin această procedură, Statul Român nu numai că nu mai este echidistant, dar înjosește nepermis de mult cetățenii care aparțin unor biserici sau grupuri religioase minoritare.⁵⁵

Comunicatul de presă al APODOR-CH din 8 aprilie 2008 evidențiază faptul că situația creată în jurul acestui domeniu sensibil încă este conflictuală la nivelul țării. Autoritățile locale nu își respectă obligațiile de înființare a cimitirelor publice, fără apartenență religioasă. Astfel că „în lipsa acestora, membrii minorităților religioase devin victime ale discriminării, confruntându-se cu refuzul înmormântării în cimitire confesionale, cu impunerea participării unor preoți de alte confesiuni la înmormântare ori cu solicitarea unor taxe exagerate”.⁵⁶

Textul legii face prea multe trimiteri la alte legi prin folosirea sintagmei „*în condițiile legii*” (subl.n.p) , situație care subminează securitatea raporturilor juridice născute sub imperiul ei. În considerarea rolului deosebit al acestei legi, datorat atât naturii aparte a drepturilor protegute cât și sferei extrem de largi de adresabilitate, forma în care a fost adoptată constituie un instrumentul juridic incapabil să facă față cerințelor societății românești actuale, care să asigure garantarea la nivel european a celei mai de preț libertăți umane: libertatea de gândire, conștiință și religie.

La finalizarea procesului legislativ legea a continuat să păstreze carențe de reglementare, ba mai mult, chiar a pierdut din eficacitatea unor prevederi, prin modificări de ultimă oră. Mai mult de 50% din proiect a fost modificat prin însușirea la data de 7 decembrie 2006 a amendamentelor preluate în ședința celor două comisii de specialitate.

Principala obiecție adusă acestei legi este legată de modelul adoptat de stat în lege pentru relația stat-biserică. În ciuda insistențelor repetate pentru ca legea să includă clar separarea dintre stat și biserică, statul a optat pentru o lege ce prevede un control al statului în sfera religioasă și posibilitatea interferențelor între cele două sfere.

Luări de poziții față de Legea 489/2006

Societatea civilă a luat o atitudine foarte hotărâtă împotriva legii, ce avea să stârnească nu doar dezbateri dar și proteste de stradă. S-a organizat chiar un concert de muzică în Piața Constituției din București.⁵⁷ Asociația „Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință” a organizat, pe 17 decembrie, o acțiune de protest, „Marșul libertății”, în jurul Palatului Parlamentului. Protestele împotriva proiectului de lege au fost susținute de asociațiile: Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință, Asociația Pro Democrația, Agenția de Monitorizare a Presei, Centrul pentru Jurnalism Independent, Accept, Centrul de Studii Internaționale, Ombudspersons for National Minorities, Centrul de Resurse Juridice, Apador CH, Miliția Spirituală etc.⁵⁸

Atitudini în presă

În 7 decembrie 2006, după primirea avizului favorabil din partea ultimelor două comisii de specialitate, asociația „Centrul de Resurse Juridice” emite un comunicat de presă în format electronic pe mediile informatice, întocmit de Iustina Ionescu, coordonator program antidiscriminare, comunicat în care se afirmă:

Adoptarea legislației în domeniul libertății religioase este esențială, constituind piatra de încercare a democrației românești. Tocmai de aceea ne exprimăm dezacordul în legătură cu adoptarea unor texte care nu respectă standardele internaționale și angajamentele asumate de statul român. Practic, autoritățile române au avut de ales între a afirma asumarea unor valori europene bazate pe respectarea drepturilor și a libertăților individuale, a autonomiei cultelor, a principiilor egalității și a neutralității în relația dintre Stat și Biserici și adoptarea de norme care să consfințească situarea societății românești în Evul Mediu. Din păcate, în forma în care a fost adoptat, textul lasă loc unor posibile manifestări de extremism religios și persecuție a minorităților religioase. Respectarea rolului religiei în istoria și cultura română nu poate fi invocat pentru a încălca drepturi și libertăți fundamentale.⁵⁹

După votarea legii în Camera Deputaților, continuând mai intens după promulgarea acesteia de către președinte, o parte a presei a inclus articole critice la adresa legii. Doar titlurile articolelor despre lege sunt suficiente pentru a putea exprima atitudinea presei: „Bacșiș, manele și cenzură”⁶⁰, „Inamicii lui Hristos”⁶¹, „Sfântul Băsescu”⁶² sau „Inchiziția lui Băsescu”.⁶³ Articolele dezvăluie percepția mai multor lideri de opinie asupra acestei legi.

Gabriel Andreescu, în ziarul *Ziua*, din 11 ianuarie, în editorialul intitulat „Pe cine va viza Legea Cultelor”, surprindea câteva aspecte ale legii:

Este interesant să pui în oglindă furtuna din Adunarea Națională, în 1905, când Franța a adoptat Legea laicității, și trecerea prin Parlamentul României, practic fără dezbateri, a unui act atât de important pentru identitatea societății, cum este Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor.

Diferențele sunt șocante. Ele demonstrează că din punctul de vedere strict al conștientizării valorilor civico-politice, societatea românească este la 100 de ani de cea franceză, în urmă.

Faptul că organizații precum Comisia pentru Securitate și Cooperare în Europa (Comisia Helsinki) și Institutul pentru Religie și Politici Publice au criticat Legea cultelor, cum au făcut-o și importante organizații pentru drepturile omului din România, spune ceva despre calitatea actului normativ. România are „cea mai proastă lege din Europa referitoare la religie” a susținut organizația americană invocată și imediat cineva a demonizat-o ca să arate cum am învățat noi să tratăm diferențele de opinii: în mână cu cărțile de dezinformare ale fostei Securități. Se poate verifica ușor că organizația respectivă are o activitate impresionantă și un bord prestigios. Purtătorul de cuvânt al Patriarhiei, un necunoscător în materie de democrație și europenism, își permite să-i califice pe critici „nostalgici ai comunismului ateu”.⁶⁴

Sabina Fati în articolul intitulat „Cine își asumă Legea cultelor: Băsescu sau consilierii lui?” în ziarul *România Liberă* din 8 ianuarie scria:

Sfătuitorii președintelui nu știu, poate, că țările respective au astfel de legi de zeci de ani și că, spre deosebire de România, care a avut o pauză democratică de mai bine de jumătate de secol, în statele vechii Europe dreptul la opinie este neatacabil. Pentru a scăpa de păcate în fața prietenilor de peste ocean și pentru a scăpa de criticile interne, Traian Băsescu va trebui, în funcție de cât de mare socotește că este greșea, fie să-i sacrifice pe cei care l-au consiliat, fie să-și asume public faptul și să găsească soluția pentru stoparea Legii cultelor.⁶⁵

Cristian Părvulescu, în ziarul *România Liberă* scria articolul intitulat „Noua inchiziție”:

Noua Inchiziție e printre noi. Nu mai e, ca prima, un tribunal dispunând de o jurisdicție specială, dar, doar ca abordare etico-religioasă, speculând contextul și utilizând propaganda, e la fel de hotărâtă să pronunțe judecăți privind abaterea de la dogmă a celor suspectați de erezie.⁶⁶

Ioana Lupea în articolul intitulat „Sfântul Bănescu”, în ziarul *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2006, scria:

Legea cultelor este reverența lui Traian Bănescu față de Patriarhul Teoctist. Împăcarea cu ierarhii BOR pe care i-a supărat refuzându-le amplasarea Catedralei Neamului în Parcul Carol, prin afirmarea dreptului homosexualilor la spațiul public și prin deschiderea dosarelor preoților. [...] Deși afirmă neutralitatea statului față de religii și nu-i împlinște visul de a fi declarată națională, legea favorizează financiar Biserica Ortodoxă prin subvenții acordate în funcție de numărul credincioșilor. Protejează bisericile tradiționale, ortodoxă, catolică și reformată, de concurența cultelor neoprotestante care câștigă teren în mediul rural și în Transilvania prin politici sociale. Recunoașterea și finanțarea cultelor sunt restricționate prin impunerea unei vechimi de funcționare și a unui număr de credincioși. Fapt care riscă să-l mute pe Traian Bănescu de pe axa București-Washington pe axa răului. Biserica Baptistă, validată legal, dar discriminată pecuniar, beneficiază de un lobby foarte puternic la Casa Albă și în Congresul Statelor Unite. Organizațiile americane pentru libertate religioasă au atacat deja legea și pe promulgătorul ei, acuzat, culmea, că nu s-a distanțat de comunism, semn că e nevoie de mai mult decât o declarație de condamnare pentru a fi credibil.⁶⁷

Directorul executiv al APADOR-CH, avocata Diana Olivia Călinescu își exprimă îngrijorarea față de articolul 13 al legii:

Articolul poate avea diverse efecte negative. În primul rând, această interdicție poate să ducă la autocenzură. Există și posibilitatea ca unele evenimente artistice care nu se pot desfășura fără aprobarea instituțiilor statului să nu primească această autorizație dacă persoanele din aceste instituții consideră că respectivele spectacole (de exemplu concertul Madonei în care cântăreața este crucificată pe scena - n.r.) conțin ofense aduse simbolurilor religioase.⁶⁸

Forum 18 Service News, agenție din Oslo de monitorizare a libertății religioase, alcătuiește mai multe articole pe site-ul organizației⁶⁹ de analiză și dezbateri asupra demersurilor pentru un nou cadru legislativ din România. În articolul din 15 decembrie 2007 sunt câteva luări de poziții ale liderilor religioși din România față de votul din Camera Deputaților. Câțiva dintre acești considerau că în cele douăzeci de zile, pe care președintele țării le are la dispoziție pentru promulgare sau trimiterea legii în Parlament, trebuie contactată comunitatea internațională care poate lua atitudine pentru a nu promulga legea. Dorina Năstase, președinta Centrului Român de Studii Globale și parte a coaliției ONG-urilor ce s-au opus legii, a declarat că „tot procesul a fost mai mult decât neobișnuit”.⁷⁰ Serviciul de Presă al Camerei Deputaților a confirmat față de reporterul de la *Forum 18 Service News* că într-adevăr legea a ajuns la deputați doar în ziua votării, dar a insistat că procedura legală a fost îndeplinită. Adrian Bocăneanu, pastor adventist, afirma cu această ocazie că acum este importantă educarea „cetățenilor asupra însemnătății, importanței și aplicațiilor libertății religioase, educarea bisericilor să găsească soluții până la cele mai de bază asupra chestiunilor potențiale de divizare și să educăm clasa politică asupra responsabilităților de a lua atitudine față de principii, renunțând la o abordare oportunistă”.⁷¹

După votul din Camera Deputaților mai bine de o lună, chiar după promulgare, diverse agenții de știri internaționale preiau știrea despre noua lege a cultelor din România, implicațiile acesteia sau despre marșul de protest de la Timișoara.⁷²

Atitudinea liderilor religioși

În 5 ianuarie 2007, Biroul de Presă al Conferinței Episcopilor Catolici din România dă publicității un comunicat prin care, deși „salută promulgarea noii Legi a cultelor”⁷³, consideră că „noua lege este perfectibilă”, precum și faptul că „forma actuală manifestă echilibrul - recunoaștem că încă imperfect - al unui cadru legislativ”⁷⁴ pentru cultele din România. Comunicatul exprimă solidaritatea Bisericii Catolice cu Biserica Greco-Catolică care nu a semnat proiectul din cauza proprietăților confiscate.

Publicația electronică *Forum 18 News Service*⁷⁵, Oslo, publicație care, cu precădere, monitorizează libertatea religioasă din Europa, publică o serie de articole despre acest subiect. În cadrul acestora se dau publicității unele reacții ale liderilor religioși ce au fost intervievați. Președintele Alianței Evanghelice din România, Dr. Paul Negruț declara: „Este un moment foarte critic pentru libertatea religioasă din România”.⁷⁶ Pastorul Paul Negruț, în același timp Președinte al Uniunii Baptiste din România, a trimis din partea UBR un act prin care cere președintelui țării să retrimită legea în Parlament. Negruț considera că trebuie mers mai departe în a ataca această lege, declarând „susțin ideea continuării demersurilor la Curtea Constituțională și la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg. Va consuma ceva timp și resurse, dar sunt sigur că această barieră va fi înlăturată”.⁷⁷

Pastorul adventist Adrian Bocăneanu s-a declarat îngrijorat în legătură cu prevederile privind „defăimarea religioasă” și „ofensei publice aduse simbolurilor religioase”, argumentând că „esența libertății religioase este să poți să îți exprimi liber credința și părerea, și să poți compara credința ta religioasă cu cea a altora”. Bocăneanu considera că implementarea legii va constitui partea problematică „dacă legea este interpretată astfel încât să reducă la tăcere alte religii, iar acest lucru să devină un model, această situație constituie un pericol. În prezent, acest lucru nu pare probabil”.⁷⁸

Martorii lui Iehova, cult care a fost recunoscut în România în 1990 și care a fost de mai multe ori în pericolul de a fi scos în afara legii, susține că are 83.000 de adepți, organizați în 540 de congregații din întreaga Românie, care se opun cu fermitate legii. „Numai timpul va arăta dacă impunerea acestei legi este sau nu împotriva drepturilor Martorilor lui Iehova”⁷⁹, a declarat Florin Manoliu.

„Legea este foarte restrictivă. Nu este destinată susținerii întregii societăți, ci numai ajutorării câtorva comunități religioase”⁸⁰, a declarat Pastorul Ceuță Ioan, Superintendentul General al Bisericilor lui Dumnezeu Penticostale din România.

Wargha Enayati, membru al Adunării Naționale Spirituale Baha'i, consideră că legea este „în totalitate nedreaptă”. Potrivit reprezentanților Baha'i, legea a fost creată la presiunea exercitată de Biserica Ortodoxă Română fiind „clar bazată pe felul lor de gândire”.⁸¹

Episcopul Bisericii Lutherane, Christoph Klein, a declarat din Sibiu pe 3 ianuarie, că este „mulțumit” de noua lege adoptată după 16 ani de discuții.⁸²

Liderii confesiunilor evanghelice din Timișoara au decis desfășurarea unui marș de protest împotriva legii cultelor ce a avut loc în 21 ianuarie 2007. Cu o largă participare⁸³, marșul de protest a început din Piața Maria, la ora 12.30, de unde a pornit Revoluția din 1989, pe traseul Piața Revoluției, Primăria Timișoara și Prefectura Timiș. Organizatorii și reprezentanții confesiunilor prezente au avut luări de cuvânt prin care și-au arătat poziția

lor față de legea cultelor considerată a fi o lege discriminatorie, injustă și care limitează libertatea religioasă.⁸⁴

Atitudinea comunității internaționale

Reprezentanții ai *Institute on Religion and Public Policy* (IRPP) din Washington DC, iau în 18 decembrie 2006 atitudine față de lege considerând-o ca fiind „un pas serios înapoi pentru libertatea religioasă din România”.⁸⁵ Președintele IRPP, Joseph K. Grieboski, scrie înainte de promulgarea legii președintelui Băsescu din partea Panelului de Experti pe Legislație și Implementare din cadrul *Institutului de Religii și Politici Publice*, solicitându-i să nu semneze legea și să o trimită înapoi Parlamentului pentru dezbateri. Grieboski, consideră că promulgarea legii ar crea „cel mai complicat sistem de recunoaștere din întreaga regiune OSCE”.⁸⁶ După promulgarea legii Grieboski afirmă că „promulgarea acestei legi de către Președintele Băsescu este un atac flagrant asupra libertății religioase și drepturilor fundamentale, demonstrând puțin sau chiar deloc o detașare de regimul comunist, de care promitea să se distanțeze în timpul campaniei sale”. Mai mult acesta consideră că „Președintele Băsescu și Parlamentul Român au oferit pentru România cea mai rea lege asupra religiilor din Europa, România ne mai putând fi considerată o prietenă a libertății religioase.”⁸⁷ După promulgare, IRPP cere președintelui Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, și președintelui Parlamentului European, Josep Borell, precum și succesorului acestuia, să analizeze dacă legea cultelor din România respectă drepturile omului și standardele de bază ale UE. IRPP consideră că această lege este „nedreaptă și nedemocratică, ce va priva multe minorități religioase de drepturile lor fundamentale”.⁸⁸

Prim-ministrul Olandei, Jan Peter Balkenende, cere informații suplimentare⁸⁹ asupra legii pentru a putea prezenta Parlamentului Olandei demersurile ce se pot face pentru a pune presiune asupra României pentru a schimba legea.⁹⁰ Joel Voordewind, purtătorul de cuvânt al Partidului Uniunii Creștine din Olanda, a declarat că partidul din care face parte „nu poate accepta această lege în contextul european”.⁹¹ Europarlamentarul olandez Paul van Buitenen trimite pe 22 decembrie 2006 o scrisoare președintelui Băsescu prin care solicită să nu promulge legea. În această scrisoare europarlamentarul arată printre multele deficiențe ale proiectului de lege, faptul că legea lasă loc deciziilor arbitrare în cazul confesiunilor religioase, că este discriminatorie favorizând grupurile religioase majoritare.⁹² Jenice Brewer, Secretarul de Stat al Arizonei, precum și Nancy Barto, membru în Camera Reprezentanților din Statul Arizona, dar și alte personalități din sfera politică internațională trimit scrisori președintelui țării cerându-i acestuia să nu promulge proiectul de lege.⁹³

Senatorul Sam Brownback și congressman-ul Christopher Smith cer printr-o scrisoare, din 19 decembrie 2006, adresată președintelui, să nu promulge legea. Ambii semnatori sunt co-președinții ai *Comisiei Statelor Unite pentru Securitate și Cooperare în Europa*, cunoscută sub numele de *Comisia Helsinki*. Aceștia cer retrimiteră legii în Parlament, altfel „România ar deține dubioasa distincție de a avea cel mai greu sistem de înregistrare a cultelor, dintre toate cele 56 de state ale regiunii OSCE”.⁹⁴

Președintele Asociației Baptiste din America și Canada, pastorul Valentin Popovici din Chicago, cere printr-o scrisoare trimisă președintelui țării să nu promulge legea.⁹⁵ Popovici consideră că orice susținere financiară din partea statului duce la „dependență nepotrivită față de stat și aservirea Bisericii intereselor exterioare”. Caracterul ambiguu al unor articole este, de asemenea, sesizat în scrisoare, precum și expresii de genul „moralitate publică”, care au dus prin interpretarea lor arbitrară în trecut la persecuții pentru membrii confesiunilor minoritare.

John V. Hanford, Ambasadorul pentru Libertatea Religioasă, din cadrul Departamentului de Stat American, declara în 14 septembrie 2007, cu ocazia emiterii noului raport pentru libertate religioasă, că se ia în considerare inclusiv situația libertății religioase în țări aliate cu Statele Unite, incluzând și exemplul României „pentru că suntem îngrijorați de legi care efectiv instituționalizează discriminarea minorităților religioase. Exemplele includ adoptarea unei legi discriminatorii a cultelor în România, cu un sistem de înregistrare prea greu”.⁹⁶ Hanford afirma în continuare despre România și Slovacia că „în condițiile în care ambele țări se bucură de libertate religioasă, speranța mea este că aceste guverne vor crea sisteme care să faciliteze libertatea religioasă pentru toți decât să stigmatizeze comunitățile religioase mici prin sisteme stratificate de recunoaștere”.⁹⁷ Raportul mai consemnează diferența pe care statul român o face în privința grupurilor religioase recunoscute și cele nerecunoscute, criteriile de înregistrare ale grupurilor religioase și numărul religiilor recunoscute cu statut de cult ca fiind încă mic, iar celorlalte grupuri negarantându-se aceleași drepturi.

Răspunsul oficialităților române

Opiniile oficiale cu privire la proiectul legii au lipsit cu desăvârșire în timpul procesului legislativ. Constatările din exteriorul cadrului legislativ menționau doar secretizarea asupra procesului legislativ și urgența de a avea o lege pentru religii. În lipsa unei dezbateri publice cu oficialitățile asupra legii nu s-au putut obține explicații asupra gândirii ce a stat la baza acestui act legislativ. După promulgarea legii, în timp ce opinia publică prin diverse personalități a început critica tehnică asupra legii, interviul cu consilierul de stat pentru culte și cultură din cadrul Administrației Prezidențiale, Bogdan Tătaru Cazaban, ca exponent al oficialităților statului, a constituit probabil singura explicație dată publicului asupra gândirii din spatele acestui act normativ.

Cazaban afirmă că legea de fapt se află „în consonanță” cu demersul de a consolida funcționarea statului de drept. „Legea propune, în esență, stabilirea unui parteneriat social și cultural între stat și cultele din România”, care, după opinia acestuia, „se înscrie într-un model numit în literatura de specialitate „cooperare distinctă”, care respectă deplin autonomia cultelor și le recunoaște contribuția lor la binele comun al societății”.⁹⁸ Cazaban descrie într-un interviu modelul adoptat de stat prin această lege:

A recunoaște calitățile unui model, oricare ar fi el, nu dezvăluie neapărat o neîncredere în sine. În orice caz, preluarea necritică a concepției care susține necesitatea unei separații radicale este însoțită de tensiunea dintre două tipuri de viziune asupra raportului dintre stat și confesiunile religioase în modernitate. Neîndoind, separația dintre opinia religioasă, rezervată spațiului privat, și puterea politică reprezintă una dintre notele definitorii ale modernității. Dar se cuvine să adăugăm imediat ceea ce Dominique Schnapper, un nume important al sociologiei politice franceze, nota într-o carte despre cetățenie și ideea modernă de națiune, și anume că principiul laicității statului coexistă inevitabil cu diferite reglementări ale relației sale cu instituțiile și comunitățile religioase care reprezintă forțe sociale considerabile. Din această perspectivă, noi nu trăim în abstracțiunea separației, ci într-un context pe care istoricul René Rémond îl caracteriză drept „secularizare amabilă”. La începuturile modernității, separația era motivată de amestecul dintre puterea politică și cea spirituală care generase intoleranță și violențe inacceptabile. Postularea separației avea scopul de a evacua sursa conflictului din spațiul public. Ceea ce nu a împiedicat însă recunoașterea treptată a legitimității prezenței religiei în spațiul public sub diverse forme. Revenind la contextul contemporan, există, pe de o parte, cei care susțin

că evacuarea religiosului din spațiul public a reprezentat un progres pe care modernii sau postmodernii trebuie cu orice preț să-l mențină, iar, pe de altă parte, există voci potrivit cărora religia este o dimensiune perenă a conștiinței umane, condiție care îi legitimează prezența în spațiul public. Așadar, a evacua religiosul din spațiul public nu ar însemna altceva decât amputarea socială a ceea ce e definitoriu ființei umane.⁹⁹

Potrivit acestor explicații, statul a optat pentru a păstra religia în spațiul public fiindcă reprezintă o „forță socială considerabilă”, optând pentru o „secularizare amiabilă”, adică controlată de stat. Cazaban recunoaște că principiul separației Bisericii de Stat a dus pe bază experimentală în istorie la evacuarea conflictului din spațiul public și „reprezintă una dintre notele definitorii ale modernității”, respinge totuși ideea considerată de el „abstracțiunea separației”. Lecția istorică și caracteristica modernității sau postmodernității, sunt astfel neglijate în favoarea unei „dimensiuni perene a conștiinței umane”, ce justifică după opinia sa păstrarea prin lege a religiosului în spațiul public într-o legătură cu statul definită și controlată de guvernare prin „cooperarea distinctă”.

Problema acestei concepții de natură teologică¹⁰⁰ este dată însă de explicația pe care încearcă ulterior s-o dea legii în ceea ce privește relația cetățeanului cu statul¹⁰¹, dimensiune dată de drepturile definite juridic. Aceste drepturi sunt puse pe seama „deplasării accentului” dinspre viziunea universală a drepturilor omului, spre „recunoașterea și protejarea identității concrete a individului din care adeziunea religioasă face parte. Este o mutație care privește raportul însuși al statului cu opinia religioasă, pe care nu o mai tratează cu suspiciunea inițială a modernității, ci o respectă ca pe o diferență ireductibilă, ca pe o particularitate sau mai mult, ca pe o proprietate a individului sau a persoanei în sens juridic”. Logica teologică a lui Cazaban substituie în acest fel drepturile universale ale omului, cu drepturile colectivității din care face parte. Individul nu are valoare prin sine însuși decât prin prisma „adeziunii religioase” a acestuia. Lentila religiei este, așadar, cea care definește cetățeanul în fața statului. În opinia oficialului român, modelul adoptat, cel al „cooperării distincte”, permite statului să recunoască „din punct de vedere juridic, confesiunile religioase pe două paliere: asociații și culte”. Adică, să discrimineze între confesiuni, precum și pe cei care nu sunt afiliați în nici un grup religios. Pentru alcătuirea legii, nu s-a optat pentru o viziune care să țină seama de contextul pluralismului religios și multiculturalismul european (cu atât mai puțin a multiculturalismului liberal), ci în opinia oficialului o viziune care să „țină seama și de specificul cultural și istoric al României”. Cu alte cuvinte, avem un model cu nuanțe autohtoniste. În ceea ce privește metodologia, aceasta a fost și ea aleasă pentru a fi „adekvată” contextului autohton. Cazaban consideră că este preferabil „prudența anticipativă”, fiind „o metodă mult mai adecvată decât experimentul bazat pe aplicarea inflexibilă a principiilor laicității.” În opinia oficialilor, „decizia politică” reflectată în legea cultelor, va crea cadrul unui nou experiment autohton:

Asistăm la o confruntare firească pentru o societate plurală între expertiza celor care susțin că *este momentul să experimentăm* (subl. n.a.) și opinia, nu mai puțin expertă, a celor care subliniază importanța echilibrului interconfesional, obținut prin consultări repetate, și recunoașterea anumitor tradiții într-un cadru, de altfel, profund modern. Cred că orice lege a cultelor, pornind de la norma comună reprezentată de principiile internaționale referitoare la garantarea libertății religioase, reflectă o decizie politică pe care societatea o susține într-un anumit moment al istoriei sale.

Garantarea libertății religioase este așadar prelucrată autohton, în laboratorul de experiențe ale tranziției societății românești, în care, așa cum se înțelege, individul nu contea-

ză, ci doar majoritățile sau în cel mai bun caz grupurile religioase. Abordarea se încadrează într-o orientare conservatoare, militând mai degrabă pentru păstrarea unui *status quo* al situației existente pentru grupurile religioase, în care statul este arbitru și binefăcător. Conform declarațiilor lui Cazaban, criteriile folosite pentru recunoașterea juridică a unor grupuri religioase sunt introduse de stat pentru „previzibilitate”, un „avantaj” al politicii de control al statului asupra religiilor în detrimentul unei legi nediscriminatorii pentru cetățeni. Anexarea confesiunilor la stat prin recunoașterea acestora „drept corporație de drept public”, este făcută pe principiul „stabilității și durabilității”. Religia este considerată, așadar prin lege un „bun public” iar statul are prerogativa de recunoaștere și diferențiere între confesiuni. Fiind un „bun public”, statul în mod normal trebuie să reglementeze distribuția acestuia pentru cetățeni. Religia recunoscută devine așadar bun comun pe care cetățeanul român trebuie să îl accepte. Confesiunea religioasă care ajunge la statutul de „cult”, primește sprijin din partea statului fiindcă cultele sunt considerate „furnizori de servicii sociale și factori ai păcii sociale”. Conform acestei logici, toate celelalte confesiuni care nu ajung la recunoașterea statutului de cult, nu pot fi furnizoare de servicii sociale și nu sunt factori ai păcii sociale. Totodată patrimoniul cultelor „trebuie conservat și promovat”, fiindcă „majoritatea cultelor recunoscute au avut o contribuție însemnată la istoria noastră culturală și spirituală”, iar acestea „nu îl pot prezerva în condiții optime prin propriile resurse”. Potrivit argumentării și logicii lui Cazaban, patrimoniul celorlalte confesiuni nu trebuie nici conservat nici promovat, acestea având datoria să găsească resurse proprii pentru aceasta.

Cazaban consideră că parteneriatul statului cu confesiunile este bazat pe existența religiei ca „bine comun”. Astfel că se impun anumite responsabilizări ale partenerilor: „responsabilitatea politicianului constă tocmai în a nu lăsa dialogul, odată deschis, să alunece în derizoriu și în conjunctural, așa cum responsabilitatea oamenilor religioși este aceea de a nu se lăsa folosiți.” Această formulare asupra parteneriatului, prin plasarea „bunului comun” ca liant între parteneri, denotă implicit tensiunea existentă. Alocarea responsabilizărilor fiecărui partener scoate în evidență mai degrabă deziderate ideatice având în vedere „conjuncturalul” sub care operează oamenii politici și „slăbiciunea” de care a dat dovadă până în prezent oamenii religioși lăsându-se folosiți permanent. Cazaban aduce ca explicație logică din spatele creației spațiului european comun afirmând: „oamenii politici și-au dat seama că proiectele europene nu au nici o șansă dacă nu conduc spre o cultură comună europeană, o cultură care nu dizolvă diferențele, ci le face să converge, să fie interpretate într-un spațiu comun”. Această concepție ce a stat la baza legii cultelor face ca acest „spațiu comun” să fie reglementat prin lege și controlat de stat. Astfel că o cultură comună poate fi creată, în concepția reprezentantului statului român, doar prin intermediul unei legi a religiilor care să ofere paliere de recunoaștere a statului drept platforme de pe care să intre în dialog. Inegalitatea promovată în acest dialog este simplu de sesizat, producând discriminare în dezbaterile publice.

Geneza articolului 13 este pusă pe seama Parlamentului fiind motivată de „contextul internațional marcat de problema violenței motivate religios”. Deși se recunoaște faptul că acest articol „în termeni juridici comportă un risc”, iar „granița este foarte subtilă și depinde foarte mult de maturitatea societății și a persoanelor care aderă la o credință și o afirmă public”, acest articol definește „un comportament public rezonabil și în același timp protejează o valoare a persoanei umane: credința.” Cu alte cuvinte, statul în calitate de protector al credinței reglementează prin lege comportamentul public al individului față de

simbolurile religioase. Arbitrajul însă nu mai este al statului, ci al tribunalelor care potrivit acestor afirmații iau deciziile bazate nu pe un cadru legal, ci pe percepțe relativizate de maturitatea societății. În acest context, Cazaban consideră că procesul nu este încheiat cu promulgarea unei legi, ci „aplicarea dă naștere jurisprudenței”. Tot în această ordine de idei, face referire la cazuri care au ajuns deja la CEDO pentru faptul că libertatea religioasă a fost încălcată. Implicația acestor afirmații este că s-a promulgat o lege care din start se știe că poate crea un șir de procese în tribunale.

În cadrul unui alt interviu¹⁰², Teodor Baconschi, consilier prezidențial pentru politică internă, explică rațiunile politice ce au determinat promulgarea legii. În interviul acordat, Baconschi se declară „un susținător al legii”. Baconschi consideră că legea are forma asta diferită tocmai fiindcă „85 la sută din români, conform recensământului, sunt ortodocși. Există la noi o tradiție politică bizantină, care implică colaborarea, „simfonia” dintre stat și biserică”. Așadar, modelul legii este cel al simfoniei bizantine cosmetizat, dar păstrând tradiția autohtonă. Baconschi știe că acest model este compromis dar afirmă: „sunt de acord că, pe fond, lucrurile au fost atât de viciate încât vom mai avea nevoie de timp pentru a depăși patologii curente ale relației stat-biserici. În același timp el consideră că principiul proporționalității „e unul de bun simț.” Într-o interpretare deductivă, Baconschi afirmă că se putea și mai rău. Principiul proporționalității fiind așadar un favor, un act al clemenței, al „bunului simț” oferit grupurilor religioase minoritare de către stat. Deși s-a știut de atitudinea politicienilor americani și comunității internaționale asupra acestei legi, „președintele a privit legea în contextul eșecurilor repetate de a introduce o nouă legislație dedicată cultelor și a realizat că obținerea unui consens interconfesional, ca și sprijinul politic masiv sunt două condiții de bază, nereunite până acum.” Așadar, calculul politic a fost deasupra principiilor de dreptate, nediscriminare, egalitate etc, pentru toți cetățenii. Poziția oficialităților americane este considerată a fi „doar expresia iritării unor grupuri care ar fi dorit ca în România să se aplice modelul american”. Cât despre articolul 13, acesta îl pune „pe seama terorismului internațional”, considerând că sunt exagerate pericolele ce se întrevăd în acest articol fiindcă „trăim într-o societate laxistă, tranzacționistă și foarte permisivă”. Deci lucrurile se vor rezolva la „mica înțelegere”, așa cum remarca și reporterul. Interesul politic de a avea o lege, indiferent de reacții sau implicații, fără a respecta de fapt principii de drepturi și libertăți ce stau la baza democrațiilor consolidate, a condus la promulgarea acestei legi.

În concluzie

Definirea libertății religioase postcomuniste trebuie analizată prin prisma procesului de tranziție a României după Revoluția din 1989. O stabilizare a situației s-a înregistrat abia după aproximativ un deceniu de la căderea regimului comunist. Cu toate acestea procesul este unul continuu.

Modelul relației stat-biserică, chiar înainte de a fi definit printr-o lege, a evidențiat o strânsă colaborare între biserica majoritară și guvernanți. Aspectele vizibile au fost date de o legislație în favoarea bisericii majoritare, afișarea împreună a guvernanților și a liderilor bisericii majoritare în cadrul anumitor evenimente, decizii ale autorităților teritoriale etc. Aspectele mai puțin vizibile ale acestei apropierii au fost date de tergiversări în anumite decizii ce vizau grupurile religioase minoritare, lipsa de transparență în aspectele decizionale ale guvernului, numirea în funcții executive aproape exclusiv a unor persoane

cu legături strânse față de BOR etc. Legile care au fost date în tot intervalul postcomunist până la momentul promulgării legii cultelor, au scos în evidență rolul BOR în politica religioasă a guvernanților, precum și părtinirea evidentă, discriminatorie, față de toate celelalte grupuri religioase. Legislația elaborată până la momentul promulgării legii cultelor, ce avea tangență cu domeniul religios, este creionată pe modelul simfoniei bizantine a relației stat-biserică.

Procesul de elaborare a legii cultelor a evidențiat în primul rând lipsa de transparentă decizională în sfera religioasă de care a dat dovadă clasa politică. Încălcarea, forțarea și alegerea procedurilor de legiferare, pe toată durata elaborării și promulgării legii a demonstrat voința politică a guvernanților de a avea o lege care să reglementeze viața religioasă în societatea românească. Mulțimea amendamentelor descria gradul ridicat de interes față de legea cultelor din partea societății civile și reprezentanților grupurilor religioase. Monitorizarea permanentă a acestei legi în exterior dezvăluie gradul ridicat de interes pentru libertatea religioasă a guvernelor țărilor, cunoscând importanța majoră a libertății religioase în societate, având efecte în sfera internațională. Neglijarea recomandărilor venite din partea acestora, precum și a recomandărilor venite din sfera societății civile românești, a adus un val puternic de proteste împotriva acestei legi. Aceste proteste se fundamentau în general pe principii ale libertății religioase din țările cu democrații consolidate și pe norme sociale acceptate în societățile civilizate. Unele dintre prevederile legii seamănă cu legi inchizitorii din perioade ale opresiunilor religioase. Explicațiile ideologilor și promotorilor legii denotă o înțelegere profundă a aspectelor legiferate, fapt care este îngrijorător. Premeditarea legiferării unor astfel de prevederi este aspectul cel mai grav al decretului de lege. Acest lucru denotă voința guvernanților de a menține un climat social de mult apăsător în societățile laicizate. Existența unui curent anti-individualist (mă refer la individualismul etic), destul de străin cetățeniei democratice, a contribuit major la o astfel de legiferare.

Fără a avea pretenția că starea de fapt este semnificativ apropiată de cea dezirabilă, există însă destul de multe condiții pentru a putea îmbunătăți situația în domeniul libertății religioase. Legislativ situația pare a avea o formă greu de schimbat pentru o perioadă de timp. Aceasta mai ales avându-se în vedere siguranța pe care clasa politică a asigurat-o atunci când au votat actualul act legislativ, prin introducerea obligativității consultării tuturor cultelor înainte de a face orice modificare prezentei legi. Cu toate acestea, lipsa normelor de aplicare pentru lege, deși guvernul inițial a inițiat o astfel de consultare, denotă situația destul de incertă a prezentului act normativ. Schimbările de putere în cadrul statului, odată cu progresul societății și schimbarea de optică în ce privește libertatea religioasă, ar putea determina schimbări esențiale în cuprinsul actului normativ.

Integrarea României în structurile euroatlantice și UE, evenimentele legate de terorism și religie, au dus inevitabil la o modificare a perspectivei rolului religiei în societate. Neimplicarea UE în domeniul religios al țărilor membre, dar totodată posibilitatea cetățenilor comunitari de a deferi anumite cazuri la CEDO, contribuie la o responsabilizare a statului în acest domeniu. Pârghiile folosite de grupurile religioase sau indivizi împotriva represiunilor statului sunt mult mai eficiente decât în anii predecembriști sau primii ani postdecembriști. Asta oferă o oarecare liniște și siguranță individului care s-ar putea simți amenințat de pericolul represiunilor statului în manifestarea libertății religioase. *Homo europaeus* este încă obiect de studiu pentru cetățenii comunitari.¹⁰³ În România *homo europaeus* este deseori acuzat că în *melting-pot*-ul european și-a pierdut identitatea religioasă strămoșească.

Modelarea unei societăți care să corespundă cerințelor actuale de acomodare în spațiul lor a tuturor credințelor religioase constituie o provocare pentru toate tipurile de societăți contemporane. Cazul România nu face excepție, dimpotrivă se constituie într-un exemplu ce merită studiat din toate perspectivele. Analiza situațiilor de criză, evidențierea progreselor înregistrate, descrierea momentelor marcante, oferirea soluțiilor optime etc sunt toate aspecte de interes pentru evaluarea evoluției libertății religioase în România.

Note

1 APADOR-CH, Raportul pe anul 1999, Partea a IV-a, alineatul B, nr.2, lit. a, subcapitol „Modelul folosit pentru proiectul de lege”. Site: www.apadorch.org, accesat 1 iulie 2008.

2 Scrisoarea lui Gabriel Andreescu către Parlamentul României din 3 martie 2005.

3 Silviu E. Rogobete, „The Unfinished Odyssey of a New Law for the General Regime of Religion in South East European Country: the Romanian Case”, în *Legal*, Silvo Devetak, ed., titlul ediției „Position of Churches and Religious Communities”, Maribor, Slovenia, 2004;

4 Mărturia senatorului Gheorghe David asupra intervenției acestuia pentru obținerea prelungirii;

5 În „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, se preciza: „Senatul, în calitate de primă Cameră sesizată, a adoptat proiectul de lege în condițiile articolului 75 alineatul (2) teza a III-a din Constituția României, republicată.”;

6 Motivul fiind legat de retrocedări, biserica fiind încă în procesul de obținere a tuturor bunurilor confiscate în perioada comunistă;

7 Deși propuși pentru recunoaștere, aceștia nu au participat la dezbaterile legii;

8 Obiecțiile cele mai multe au venit din partea: Cultului Baptist, Cultului Creștin după Evanghelie și Cultului Armean;

9 În „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, se preciza: „Comisia pentru învățământ, știință, tineret și sport, a avizat favorabil proiectul de lege, cu unele amendamente, conform avizului nr.29/18 din 22 februarie 2006. Comisia pentru buget, finanțe și bănci, cu avizul nr.26 din 14 februarie 2006, a avizat favorabil proiectul de lege în forma adoptată de Senat. Consiliul Legislativ a avizat favorabil inițiativa legislativă, conform avizului nr.950/15 iulie 2005”;

10 Potrivit cu „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, la vot au participat 16 deputați din 25 membrii din Comisia Juridică, iar din Comisia pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților naționale, au fost la vot 13 deputați din 15 membrii în comisie. Din numărul celor prezenți la vot s-a înregistrat doar 1 vot împotriva;

11 IRPP, site: www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1840, accesat 1 iulie 2008;

12 Felix Corley, „ROMANIA: Sudden secretive rush to adopt controversial Religion Law”, în *Forum 18 News*, 12 December 2006, site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=887, accesat 1 iulie 2008;

13 F.A., *Libertatea*, Editura Cartea Creștină, Oradea 1995, p.5; Conferință organizată de Uniunea Baptistă din România și Convenția Baptistă de Sud (en.: Southern Baptist Convention, organizația cea mai mare baptistă din vreo țară din lume, cu peste 17 milioane de credincioși bapțiști);

14 Pastorul Vasile Taloș, a fost Președinte al Uniunii Baptiste din România între anii 1990-1998;

15 Vasile Taloș, „Cuvânt Introductiv”, în *Libertatea Religioasă*, Editura Cartea Creștină, Oradea 1995, p.7;

16 *Ibidem*, p.7;

17 APADOR-CH, Raport 1998: www.apador.org, accesat 1 iulie 2008;

18 *Ibidem*, toate rapoartele anuale sunt afișate în format electronic pe site-ul www.apador.org;

19 Bureau of Democracy, „Politica Statelor Unite în sprijinul libertății religioase: în obiectiv creștinii”, în

State Magazine, Human Rights and Labor Affairs, Washington DC, 22 iulie 1997;

20 Termenul de „prozelitism” a iscat unele dintre cele mai aprinse discuții asupra proiectului legii. Acest termen pe care s-a insistat extrem de mult să fie definit sau eliminat a reprezentat pentru mai toți anii dinaintea promulgării subiectul principal de dispute între BOR și celelalte confesiuni prezente la dezbateri;

21 Partidul Național Liberal, site: www.pnl.ro/index.php?id=platforma&offset=22, accesat 27 iunie 2007;

22 Paul Negruț, președinte UBR între 1999-2007, mărturie în cadrul Congresului Cultului Baptist din 2005;

23 Deși terminologia folosită pare a fi una pur jurnalistică, conotația reală era în acel moment că legea era ținută „la secret”, informații despre procesul legislativ și demersurile care trebuiau făcute se obțineau doar pe „surse”, nimic oficial sau transparent;

24 Sabina Fati, „Liberalii gălățeni au definitivat Legea cultelor religioase”, în *România Liberă*, luni, 21 februarie 2005;

25 Arhiva Uniunii Baptiste din România, scrisoare adresată „Asociației Baptiste din SUA și Canada”, semnată de Președinte Paul Negruț, anul 2005;

26 *Ibidem*;

27 Human Dimension Implementation Meeting, 19 septembrie 2005–30 septembrie 2005, Varșovia, întâlnirea la care se dă citire declarația: <http://www.osce.org/item/9733.html>;

28 OSCE, „Statement on Freedom of Thought, Conscience, Religion or Belief”, raport întocmit de Joseph Grieboski, Președintele Institutului de Politici Religioase și Publice la OSCE, Varșovia, 28 septembrie 2005;

29 Council of Europe, Venice Commission, „Opinion On The Draft Law Regarding The Religious Freedom And The General Regime Of Religions In Romania”, Commission at its 64th plenary session, Venice, 21-22 October 2005, CDL-AD(2005)037, site: [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)037-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)037-e.asp), accesat 1 iulie 2008;

30 O scrisoare adresată Ambasadorului Sorin Ducaru din 14 septembrie 2005, semnată de congressmanul Christopher Smith, co-președinte al Comisiei Helsinki, prin care acesta își arată îngrijorarea față de proiectul considerat „problematic”. În 24 octombrie 2005 o altă sesizare este trimisă Președintelui Comitetului pentru Drepturile Omului, Culte și Minorități din Senat, Senatorul Gyorgy Frunda, căruia îi cere ca în raportul comisiei să țină cont de prevederile OSCE privind libertatea religioasă. Totodată *congressman*-ul atrage atenția asupra criteriilor complicate pentru a primi recunoașterea de asociație sau cult. În 17 februarie 2006, o altă scrisoare semnată de *congressman*-ul Frank R. Wolf, comisionar, și congressmanul Christopher Smith, co-președinte al Comisiei Helsinki, este trimisă lui Călin Popescu Tăriceanu, Prim Ministru al României. Prin scrisoare i se cere premierului retragerea legii care este considerată a nu fi în armonie cu prevederile OSCE. Sunt menționate cele 60 de amendamente aduse proiectului de lege de care nu s-au ținut cont în Senatul României. Printr-o anexă sunt incluse domeniile de îngrijorare ale Comisiei Helsinki care în mod principal vizau: timpul lung de recunoaștere al unui cult, numărul ridicat prevăzut pentru membrii asociațiilor religioase, prevederi de ordin fiscal, prevederi problematice privind educația religioasă și terminologia problematică din lege (expresia „securitate națională”, ce este considerată a nu „reflecta standardele internaționale”). În anexă este menționat și limbajul ambiguu folosit în proiectul de lege. (Scanări după aceste scrisori le dețin în arhiva personală);

31 Felix Corley, „ROMANIA: Concerns about draft religion law”/ Forum 18 News Service - 6 October 2005, site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=667, accesat 1 iulie 2008;

32 Comunicate de presă, „Biserica Creștina Adventista de Ziua a Șaptea organizează primul Festival de Libertate Religioasă”, site: http://www.comunicatedepresa.ro/Biserica_Crestina_Adventista_de_Ziua_a_Saptea_organizeaza_primul_Festival_de_Libertate_Religioasa~MTc4NTA=, accesat 20 iunie 2008;

33 Departamentul de Stat al SUA, „Country Report on Human Rights Practices in Romania”, Romania - Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor – 6 Martie 2007, site: www.state.gov/g/drl/rls/

hrrpt/2006/78834.htm, accesat 1 iulie 2008;

34 Ion Zubașcu & Iosif Klein Medeșan, „Graba cea de taină”, în *România Liberă*, din 14 decembrie 2006;

35 Paul Neguț, „Comunicat Uniunea Baptistă din România”, în *România Liberă*, din 14 decembrie 2006;

36 Deși foarte discutat, termenul de „prozelitism” nu a fost definit de susținătorii acestui amendament.

Tensiunea creată în jurul acestui aspect a fost una foarte disputată în mediile religioase. În conformitatea cu Raportul APADOR-CH pe anul 1999 acest termen era perceput astfel: „În referirea curentă, prozelitismul nu înseamnă nimic altceva decât a avea manifestări religioase, altele decât ortodoxe, pe teritoriul României, considerat de o mare parte a opiniei publice și în primul rând, de BOR, ca fiind „un spațiu ortodox”. (Vezi: APADOR-CH, Raportul pe anul 1999, Partea a IV-a, alineatul B, nr.3, lit.c, subcapitol „Principalele observații critice asupra proiectului de lege privind regimul general al cultelor religioase”. Site: www.apadorch.org, accesat 1 iulie 2008);

37 La articolul 7, alineatul (3). Motivarea pentru susținerea amendamentului: „Într-o societate democratică trebuie respectat principiul separației dintre Stat și Biserică și enunțat în text”, motivarea pentru respingerea amendamentului: „textul nu este necesar, întrucât la art.9 se precizează că „statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee”. (Vezi: Camera Deputaților, „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, București, 7 decembrie 2006, p.45);

38 Pedepșa prevăzută era de la 6 luni la 1an închisoare sau amendă; (vezi: Camera Deputaților, „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, București, 7 decembrie 2006, p.59);

39 S-a propus trecerea la pragul de 0,5% din populația României. A rămas procentajul de 0,1 % din populația României. (vezi: Camera Deputaților, „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, București, 7 decembrie 2006, p.63);

40 Secretariatului de Stat pentru Culte (www.culte.ro), afirmă pe site-ul oficial că în elaborarea legii s-a ținut cont de prevederile articolelor 9, 10,11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului; de art. 18, 19, 20 și 26 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; de articolul 13 din Pactul internațional privitor la drepturile economice, sociale și culturale; de articolul 18 din Pactul Internațional privitor la drepturile civile și politice, Declarația Adunării Generale ONU privind eliminarea tuturor formelor de intoleranță și de discriminare;

41 Articolul 7, alineatul (1): Statul român recunoaște cultelor rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural și de parteneriat social, precum și statutul lor de factori ai păcii sociale; (vezi: Secretariatul de Stat pentru Culte: www.culte.ro);

42 Articolul 7, alineatul (2): Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte biserici și culte recunoscute în istoria națională a României și în viața societății românești. (vezi: Secretariatul de Stat pentru Culte: www.culte.ro);

43 Din introducerea pentru „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, prezentată la Camera Deputaților;

44 La data promulgării legii 489/2006, acordarea de facilități fiscale era reglementată de legea nr. 571/2003, publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 927 din 23 octombrie 2003, care prevedea facilități fiscale doar pentru culte, nu pentru asociații;

45 Constituția: www.constitutia.ro/const.htm, accesat 1 iulie 2008;

46 Vezi APADOR-CH, *Stat și Religii în România – o relație transparentă?*, p.39;

47 Remus Cernea, *Manifest împotriva becalizării României*, Tritonic, București 2007, p.38;

48 Printre care s-au numărat: Asociația Pro Democratia, Centrul de Studii Internaționale, Centrul pentru Journalism Independent, Centrul de Resurse Juridice sau Agenția de Monitorizare a Presei;

49 *Ibidem*, pp.43, 44;

- 50 Art. 7, alineatul (2) prevede: „Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte biserici și culte recunoscute în istoria națională a României și în viața societății românești”. (Vezi Secretariatul de Stat pentru Culte: www.culte.ro, accesat 1 iulie 2008);
- 51 Obiecțiile Uniunii Baptiste din România, adresă deținută în copie în arhiva personală;
- 52 APADOR-CH, *Stat și Religii în România – o relație transparentă?*, București 2008, pp.45-47;
- 53 Felix Corley, „ROMANIA: Controversial Law promulgated; legal challenges planned”, în *Forum 18 News*, 3 January 2007, site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=897, accesat 1 iulie 2008;
- 54 Alianța Evanghelică din România (AER) este o asocierie a baptiștilor, pentecostalilor și creștinilor după Evanghelie;
- 55 Interviu cu Paul Negruț realizat de Alfa Omega TV din Timișoara: <http://www.mediacrestina.ro/legeacultelor>, accesat 20 februarie 2007;
- 56 APADOR-CH, Comunicat de presă, din 8 aprilie 2008, site: www.apador.org/pubs.htm, accesat 1 iulie 2008;
- 57 Concert la care au cântat: Luna Amară, Vama, Florin Chilian, Raza, Țapinari, Sarmalele Reci, Altar, Buricul Pământului și Implant pentru Refuz;
- 58 *Guvernul României*, Departamentul de Analiză și Planificare Politică, Direcția de Relații cu Mediul Asociativ, *Mediul Asociativ în Presă*, Ianuarie 2007, subcapitol „Organizația 'Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință' va ataca în justiție Legea cultelor”, p.44;
- 59 *Cetrul de Resurse Juridice*, comunicat de presă, titlul: „Deputații aleg extremismul religios în loc de respectarea drepturilor omului”, trimis de Iustina Ionescu, scrisoare în format electronic deținută în arhiva personală;
- 60 Ion Vianu, „Bacșiș, manele și cenzură”, în *România Liberă*, din 9 ianuarie 2007;
- 61 Florian Bichir, „Inamicii lui Hristos”, în *Evenimentul Zilei*, din 7 ianuarie 2007;
- 62 Ioana Lupea, „Sfântul Băsescu”, în *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2007;
- 63 Clarice Dinu, „Inchiziția lui Băsescu”, în *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2007, Site: www.evenimentulzilei.ro/article.php?artid=286485, accesat 10 ianuarie 2007;
- 64 Gabriel Andreescu, „Pe cine va viza Legea Cultelor”, în *Ziua*, din 11 ianuarie 2007;
- 65 Sabina Fatî, „Cine își asumă Legea cultelor: Băsescu sau consilierii lui?”, în *România Liberă*, din 8 ianuarie 2007;
- 66 Cristian Pârvulescu, „Noua Inchiziție”, în *România Liberă*, din 6 ianuarie 2007;
- 67 Ioana Lupea, „Sfântul Băsescu”, în *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2006;
- 68 Clarice Dinu, „Inchiziția lui Băsescu”, în *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2007, Site: www.evenimentulzilei.ro/article.php?artid=286485, accesat 10 ianuarie 2007;
- 69 *Forum 18 Service News*: www.forum18.org ;
- 70 Felix Corley, „ROMANIA: Sudden secretive rush to adopt controversial Religion Law”, în *Forum 18 News Service*, 12 December 2006, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=, accesat 20 ianuarie 2007;
- 71 *Ibidem*;
- 72 *HCB Global*, din 6 februarie 2007 include știrea, site: www.hcjb.org/worldwide, accesat 20 februarie 2007; *Global News and Ministry*, site: www.cogwm.org, accesat 20 februarie 2007;
- 73 Cornel Cadar, „Viața Diecenzei - Noua Lege a cultelor trezește nemulțumiri”, Site: <http://www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=20070115>, accesat 20 august 2008;
- 74 *Ibidem*;
- 75 *Forum 18 News*: www.forum18.org, site accesat 1 iulie 2008;
- 76 Felix Corley, „ROMANIA: Controversial religion bill goes to Chamber of Deputies”, în *Forum 18 News Service*, 31 Ianuarie 2006, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=721, accesat 31 ianuarie 2006;
- 77 Felix Corley, „ROMANIA: Controversial Law promulgated; legal challenges planned”, în *Forum 18 News*

- Service, 3 January 2007, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=897, accesat 1 iulie 2008;
- 78 *Ibidem*;
- 79 *Ibidem*;
- 80 *Ibidem*;
- 81 *Ibidem*;
- 82 *Ibidem*;
- 83 După estimările presei între 5.000 și 10.000 de manifestații;
- 84 Gheorghe Miron, „Bisericile Evanghelice vor protesta împotriva legii cultelor”, în *Ziua de Vest*, 18 ianuarie 2007 / ediția digitală: Site: www.ziuvadevest.ro/pagini/eveniment.htm, accesat 20 ianuarie 2007;
- Vezi de asemenea: www.mediacrestina.ro/marsprotest, accesat 20 februarie 2007; Interviu Alfa Omega TV cu Ardelean Ben-Oni și Jean Chiforeanu din 20 ianuarie 2007, realizator Peșan Tudor: www.alfaomega.tv/live, accesat 25 ianuarie 2007; Alina Sabou, „Marș de protest împotriva legii cultelor”, în *România Liberă*, din 22 ianuarie 2007; Crăciun, Daniela, „Legea cultelor, contestată” / Evenimentul Zilei din 22 ianuarie 2007, ediție electronică: www.evz.ro/article.php?artid=288843, accesat 22 ianuarie 2007; Steven Bonica, „Creștinii Evanghelici din Timișoara au protestat împotriva legii cultelor”, în *Romanian Tribune*, Chicago IL, SUA, Anul 6, nr.2 (132), vineri, 26 ianuarie 2007;
- 85 Evina Aloys, „Romania President Approves Europe’s « Worst Religion Law »”, 4 ianuarie 2007, Site: <http://www.journalchretien.net/Romania-President-Approves-Europe.html>, accesat 5 ianuarie 2007; de asemenea: www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1844, accesate 5 ianuarie 2007;
- 86 IRPP Site: www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1840, accesat 5 ianuarie 2007;
- 87 IRPP site: www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1844, accesat 1 iulie 2008;
- 88 *Guvernul României*, Departamentul de Analiză și Planificare Politică, Direcția de Relații cu Mediul Asociativ, *Mediul Asociativ în Presă*, Ianuarie 2007, subcapitol „IRPP sesizează autoritățile din UE cu privire la noua lege a cultelor din România”, p.40;
- 89 Din cauza faptului că multe personalități politice internaționale de rang înalt au cerut oficialităților române explicații, aceștia au întocmit un comunicat transmis pe cale diplomatică. Comunicatul, nesemnat, îl dețin în arhiva personală. În acest comunicat se minte prin afirmații de genul: „The new Law on religious freedom and the general regime of religious denominations” has been one of the most extensively debated in the general legislative process” (extras din comunicat). Prin Senat proiectul legii a trecut prin aprobare tacită, iar în Camera Deputaților votul nu a înregistrat nici o dezbateră. Totodată, față de articolul 13 alineatul (2), explicația este următoarea: „The new Law does not impede in any way the freedom of beliefs and freedom of expression (as per Art. 10 of the European Convention of Human Rights) given that the Art. 13/para 2 has only a declarative meaning and does not establish any sanctions”. Articolul de lege așadar are doar o valoare declarativă în opinia oficialităților române;
- 90 *Le Journal Chretien*, „Romania President Approves Europe’s « Worst Religion Law »”, 4 ianuarie 2007, Site: www.journalchretien.net/IMG/article_PDF/article5250.pdf, accesat 1 iulie;
- 91 Iosif Klein Medesan, „Scandalul Legii Cultelor ia amploare”, în *România Liberă*, din 5 ianuarie 2007;
- 92 Copie după scrisoare o dețin în arhiva personală;
- 93 Copii după scrisori după arhiva personală;
- 94 Iosif Klein Medesan, „Scandalul Legii Cultelor ia amploare”, în *România Liberă*, din 5 ianuarie 2007;
- 95 Copie după scrisoare o dețin în arhiva personală;
- 96 Departamentul de Stat al SUA, „Report 2007 on International Religious Freedom” Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, site: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2007/90195.htm, accesat 1 iulie 2008;
- 97 *Ibidem*;
- 98 Iosif Klein Medesan, „Scandalul Legii Cultelor ia amploare”, în *România Liberă*, din 5 ianuarie 2007;

99 Nicolae Drăgușin, „Culte sunt factori ai păcii sociale”, în *România Liberă*, interviu realizat cu Bogdan Tătaru Cazaban, în 27 ianuarie 2007;

100 Un fapt care merită menționat este că atât Bogdan Tătaru Cazaban, Consilierul Prezidențial pentru Culte, Adrian Lemeni, Secretarul de Stat pentru Culte și Teodor Baconschi, Consilier Prezidențial pentru politică internă, instrumentali în conceperea, procesul legislativ și promulgarea proiectului de lege, sunt absolvenți de teologie ortodoxă. Influența formatoare a tipului de teologie studiat se resimte în conceperea modelului adoptat de stat;

101 Întrebarea reporterului Nicolae Drăgușin: „Putem spune că religia este esențială pentru persoana umană (în viziunea teologică asupra omului), dar nu și pentru cetățean (din perspectivă laică asupra omului) ale cărui drepturi sunt definite juridic?”;

102 Sabina Fati, „Interviu cu Teodor Baconschi”, în *România Liberă*, din 11 ianuarie 2007, site: www.romanialibera.ro/index.php?a=1&fct=1&complet=1&idx=55&tab=z11012007, accesat 20 ianuarie 2007;

103 Mirel Bănică în cartea sa *Locul celuilalt*, comenta ce dorește și ce nu dorește Europa: „Europa” nu favorizează laicizarea agresivă a societății prin atleți laici „puri și duri”, dar nici politicile oficiale ce privilegiază ostentativ tradițiile religioase majoritare, conștientă fiind de faptul că situația reală din țările membre este complexă, diversificată, evolutivă. Uniunea nu impune în nici un caz o legislație și nici soluții „europene” în materie de predare a religiei și prezenței acesteia în școli (J.P.Willaime). Ceea ce contează în Europa (iar aici Convenția Europeană a Drepturilor Omului continuă să fie un text fundamental) este conceptul de nondiscriminare, în special față de grupuri religioase minoritare, precum și dorința de a proteja libertățile individuale, religioase sau de convingere, în cadrul societății democratice, recunoscute ca atare”. (vezi: Mirel Bănică, *Locul celuilalt*, Paideia, București 2007, p.88);

Bibliografie:

- Andrescu, Gabriel, „Pe cine va viza Legea Cultelor”, în *Ziua*, din 11 ianuarie 2007
- Ardelean, Ben-Oni & Chiforeanu, Jean, Interviu Alfa Omega TV, realizator Peșan Tudor, 20 ianuarie 2007, www.mediacrestina.ro/marsprotest, accesat 20 februarie 2007 & www.alfaomega.tv/live, accesat 25 ianuarie 2007
- Bănică, Mirela, *Locul celuilalt*, Paideia, București 2007
- Bichir, Florian, „Inamicii lui Hristos”, în *Evenimentul Zilei*, din 7 ianuarie 2007
- Bonica, Steven, „Creștinii Evanghelici din Timișoara au protestat împotriva legii cultelor”, în *Romanian Tribune*, Chicago IL, SUA, Anul 6, nr.2 (132), vineri, 26 ianuarie 2007
- Cernea, Remus, *Manifest împotriva becalizării României*, Tritonic, București 2007
- Cadar, Cornel, „Viața Diecenzei - Noua Lege a cultelor trezește nemulțumiri”, Site: Episcopia Romano-Catolică Iași (www.ercis.ro) Site: <http://www.ercis.ro/actualitate/viata.asp?id=20070115>, accesat 20 august 2008
- Corley, Felix, „ROMANIA: „Concerns about draft religion law” / *Forum 18 News Service* - 6 October 2005, Site: http://www.forum18.org/Archive.php?article_id=667, accesat 1 iulie 2008
- „ROMANIA: Controversial Law promulgated; legal challenges planned” *Forum 18 News Service* - 3 January 2007, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=897, accesat 1 iulie 2008
- „ROMANIA: Sudden secretive rush to adopt controversial Religion Law” *Forum 18 News Service* - 12 December 2006, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=887, accesat 20 ianuarie 2007
- „ROMANIA: „Controversial religion bill goes to Chamber of Deputies” *Forum 18 News Service* - 31 Ianuarie 2006, Site: www.forum18.org/Archive.php?article_id=721, accesat 31 ianuarie 2006
- Crăciun, Daniela, „Legea cultelor, contestată” *Evenimentul Zilei* din 22 ianuarie 2007, Site: www.evz.ro/article.php?artid=288843, accesat 22 ianuarie 2007
- Dinu, Clarice, „Inchiziția lui Bănescu” / *Evenimentul Zilei* Ediția din 5 ianuarie 2007, Site: www.evenimentulzilei.ro/article.php?artid=286485, accesat 10 ianuarie 2007
- Drăgușin, Nicolae, „Culte sunt factori ai păcii sociale”, în *România Liberă*, interviu realizat cu Bogdan Tătaru Cazaban, în 27 ianuarie 2007
- Grieboski, Joseph, „Statement on Freedom of Thought, Conscience, Religion or Belief”, raport întocmit de Președintele Institutului de Politici Religioase și Publice la OSCE, Varșovia, 28 septembrie 2005
- Evina, Aloys, „Romania President Approves Europe's «Worst Religion Law »”, *Le Journal Chretien* 4. Ianuarie 2007, Site: <http://www.journalchretien.net/Romania-President-Approves-Europe.html>, www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1844, accesate 5 ianuarie 2007
- Fati, Sabina, „Cine își asumă Legea cultelor: Bănescu sau consilierii lui?”, în *România Liberă*, din 8 ianuarie 2007
- „Liberalii gălățeni au definitivat Legea cultelor religioase”, în *România Liberă*, luni, 21 februarie 2005
- „Interviu cu Teodor Baconski”, *România Liberă*, 11 ianuarie 2007, Site: www.romanioliberal.ro/index.php?a=1&fct=1&complet=1&idx=55&tab=z11012, accesat 20 ianuarie 2007
- Lupea, Ioana, „Sfântul Bănescu”, în *Evenimentul Zilei*, din 5 ianuarie 2007
- Miron, Gheorghe, „Bisericile Evanghelice vor protesta împotriva legii cultelor” / *Ziua de Vest*, 18 ianuarie 2007 / ediția digitală: Site: www.ziuvadevest.ro/pagini/eveniment.htm, accesat 20 ianuarie 2007
- Pârvulescu, Cristian, „Noua Inchiziție”, în *România Liberă*, din 6 ianuarie 2007
- Rogobete, E. Silviu, „The Unfinished Odyssey of a New 'Law for the General Regime of Religion in South East European Country: the Romanian Case”, în *Legal*, Silvo Devetak, ed., titlul ediției „Position of Churches and Religious Communities”, Maribor, Slovenia, 2004
- Sabou, Alina, „Marș de protest împotriva legii cultelor”, în *România Liberă*, din 22 ianuarie 2007

- Medeșan, Iosif Klein, „Scandalul Legii Cultelor ia amploare”, în *România Liberă*, din 5 ianuarie 2007
- Neguț, Paul, „Comunicat Uniunea Baptistă din România”, în *România Liberă*, din 14 decembrie 2006
- Taloș, Vasile, „Cuvânt Introdusiv”, în *Libertatea Religioasă*, Editura Cartea Creștină, Oradea 1995
- Vianu, Ion, „Bacăș, manele și cenzură”, în *România Liberă*, din 9 ianuarie 2007
- Zubașcu, Ion & Medeșan, Iosif Klein, „Graba cea de taină”, în *România Liberă*, din 14 decembrie 2006
- APADOR-CH, *Stat și Religii în România – o relație transparentă?*, București 2008
- Biserica Creștină Adventistă, comunicat de presă: „Biserica Crestina Adventista de Ziua a Saptea organizează primul Festival de Libertate Religioasa”, http://www.comunicatedepresa.ro/Biserica_Crestina_Adventista_de_Ziua_a_Saptea_organizeaza_primul_Festival_de_Libertate_Religioasa-MTc4NTA=, accesat 20 iunie 2008
- Bureau of Democracy, „Politica Statelor Unite în sprijinul libertății religioase: în obiectiv creștinii”, în *State Magazine*, Human Rights and Labor Affairs, Washington DC, 22 iulie 1997
- Camera Deputaților*, „Raport Comun asupra proiectului de Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor”, PL.X.25/2006, București, 7 decembrie 2006
- Consiliul Europei, Comisia Veneția, Commission at its 64th plenary session, Venice, 21-22 October 2005, „Opinion On The Draft Law Regarding The Religious Freedom And The General Regime Of Religions In Romania”, CDL-AD(2005)037, Site: <http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD%282005%29037-e.asp>, accesat 1 iulie 2008
- Departamentul de Stat al SUA, „Country Report on Human Rights Practices in Romania”, Romania - Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor – 6 Martie 2007, site: www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78834.htm, accesat 1 iulie 2008
- Departamentul de Stat al SUA, „Report 2007 on International Religious Freedom” Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, site: www.state.gov/g/drl/rls/irf/2007/90195.htm, accesat 1 iulie 2008
- HCJB Global*, din 6 februarie 2007, site: www.hcjb.org/worldwide, accesat 20 februarie 2007
- Global News and Ministry, site: www.cogwm.org, accesat 20 februarie 2007
- Guvernul României*, Departamentul de Analiză și Planificare Politică, Direcția de Relații cu Mediul Asocativ, Mediul Asocativ în Presă, Ianuarie 2007, subcapitol „IRPP sesizează autoritățile din UE cu privire la noua lege a cultelor din România”
- Le Journal Chretien*, „Romania President Approves Europe's « Worst Religion Law »”, 4 Ianuarie 2007, Site: www.journalchretien.net/IMG/article_PDF/article5250.pdf, accesat 1 iulie
- Libertatea Religioasă*, colecție de articole, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995
- IRPP, site: www.religionandpolicy.org/show.php?p=1.1.1840, accesat 1 iulie 2008
- Partidul Național Liberal, Platforma Alianța DA, site: www.pnl.ro/index.php?id=platforma&offset=22, accesat 27 iunie 2007
- State Magazine*, articolul „Politica Statelor Unite în sprijinul libertății religioase: în obiectiv creștinii”, fără autor, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor Affairs, Washington DC, 22 iulie 1997